

*Botos B.; Bulla M.; Csorba A.; Faragó T.; Gyebnár I.; Kiss R.; Láng I.;
Nathon I.; Nechay G.; Poós M.; Rott N.; Tóké I.; Vásárhelyi J., 1992:
Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Környezet és Fejlődés Konferenciája:
tények és adatok. (szerk.: Bulla M.; Faragó T.; Nathon I.)
Az ENSZ Környezet és Fejlődés Konferenciájának
Magyar Nemzeti Bizottsága, Budapest, 64 o. ISBN 963 04 2549 1 I.K.*

AZ ENSZ KÖRNYEZET ÉS FEJLŐDÉS KONFERENCIÁJA

**AZ EGYESÜLT NEMZETEK SZERVEZETÉNEK
KÖRNYEZET ÉS FEJLŐDÉS KONFERENCIÁJA:
TÉNYEK ÉS ADATOK**

ELŐZMÉNYEK
A KONFERENCIA ESEMÉNYEI
A RÉSZTVEVŐK ÉS A MAGYAR DELEGÁCIÓ
NYILATKOZATOK ÉS EGYEZMÉNYEK
ÉRTÉKELES ÉS FELADATOK

AZ ENSZ KÖRNYEZET ÉS FEJLŐDÉS KONFERENCIÁJÁNAK
MAGYAR NEMZETI BIZOTTSÁGA
BUDAPEST, 1992

Tartalom

Előszó

1. Stockholmtól Rio de Janeiróig
2. Az ENSZ-konferencia előkészületei
 - ENSZ közgyűlési határozatok a Konferenciáról
 - Az Előkészítő Bizottság tevékenysége
 - Az Éghajlatváltozási Keretegyezmény előkészítése
 - A Biológiai Sokféleségre Vonatkozó Egyezmény előkészítése
3. A hazai felkészülés
 - Kormányhatározatok a Magyar Nemzeti Bizottságról
 - Az előkészítő tevékenység, a programok és a nemzeti beszámoló

 - Állásfoglalások a készülő ENSZ egyezményekről és dokumentumokról
4. A Konferencia: program, bizottságok, résztvevők és a helyszín
 - A Konferencia programja
 - A bizottságok és a szakértői csoportok
 - A Konferencia résztvevői
 - A Konferencia helyszíne és körülményei
5. A Konferencia dokumentumai
 - A Riói Nyilatkozat
 - Feladatok a XXI. századra
 - Nyilatkozat: Elvek az Erdőkről
 - Keretegyezmény az Éghajlatváltozásról
 - Egyezmény a Biológiai Sokféleségről
6. A plenáris ülések és a Föld Csúcstalálkozó
7. Környezetvédelmi szervezetek világtalálkozója és más rendezvények
8. Következtetések, várható fejlemények és feladatok
 - A Konferencia jelentősége és várható hatása
 - Nemzetközi fejlemények
 - A hazai feladatok

Mellékletek

- A. A fontosabb dokumentumok és hivatkozások jegyzéke
- B. A Föld Csúcs résztvevői
- C. Keresztes K. Sándor, környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter beszéde
- D. Dr. Göncz Árpádnak, a Magyar Köztársaság elnökének a beszéde
- E. Riói Nyilatkozat a Környezetről és a Fejlődésről

Előszó

Az elmúlt évtizedekben világossá vált, hogy a társadalmi-gazdasági tevékenységek nemcsak az adott térség környezeti állapotában vezethetnek akár maradandóan káros következményekre, hanem akaratlanul is már földi méretekben jelentkezhetnek hatásaik. Az ózonpajzs elvékonyodása, az üvegház-gázok légköri mennyiségének gyors növekedése, a határokon átterjedő levegőszennyező anyagok hatásai, az óceánok elszennyeződése rendkívüli kockázatot jelentenek. E folyamatok gyorsasága, továbbá az a tény, hogy ezúttal nem természeti okokról, hanem az emberi tevékenység kísérő jelenségeiről van szó, példa nélküliek a földi környezet történetében.

A fejlődés a jövőben csak akkor fenntartható, a jólét a fejlődő országok számára csak akkor elérhető, illetőleg az egyes országokban vagy egyes társadalmi rétegek számára elért jólét csak úgy megtartható, ha annak környezeti és természeti feltételei is fennmaradnak, folyamatosan megújulhatnak. A környezet és a fejlődés természeti és társadalmi problémái nemcsak világméretekben, hanem nemzeti keretekben, sőt a legkisebb települések szintjén is jelentkeznek, s mindenekelőtt ott kell azokat megoldani. Újra meg kell tehát találni a természet és a társadalom harmóniáját.

A fejlődés világszerte fordulóponthoz érkezett. Egyfelől nem folytatható tovább a gazdaság alapját adó természeti erőforrások elapasztásával és a környezet egyre nagyobb terhelésével. Másrészt a kelet-nyugati szembenállás évtizedei után, a gazdag és a szegény országok között felerősödő egyenlőtlenség válhat a nemzetek javát és fejlődését szolgáló nemzetközi együttműködés helyett újabb világméretű konfliktusok okozójává.

E gondok jelentőségét átérezve, a Földi Csúcstalálkozóra az ENSZ égisze alatt Rio de Janeiróban, 1992. júniusában került sor. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Környezet és Fejlődés Konferenciája történelmi jelentőségű esemény, amelyet annak érdekében hívtak össze, hogy a nemzetek legmagasabb szintű képviselői közösen keressék az immár világméretű környezeti problémákra és egyúttal a fejlődés alapvető kérdéseire a lehetséges megoldást.

A közös felelősség tudatában, de alapvetően a nemzeti érdekeket szem előtt tartva, 178 ország képviselői nagyjelentőségű – mégha számos kompromisszumot is tartalmazó – megállapodásokra jutottak. Ezek sorában a Riói Nyilatkozat az egységes környezeti jogok jövőben követendő alapelveit rögzíti, a két nemzetközi egyezmény – az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye és a Biológiai Sokféleség Egyezménye –, valamint a fenntartható erdőgazdálkodásra vonatkozó elvek egyaránt olyan a jövőben követendő stratégiákról is szólnak, amelyek környezeti következményei globális jelentőségűek, s végül a „Feladatok a XXI. századra” egy nagyszabású tervet vázol a fenntartható fejlődés elérésére.

A Földi Csúcstalálkozó meghatározó jelentőségű a hazai környezeti és fejlődési problémák megoldásának szempontjából is. Az új hazai gazdasági feltételrendszer kialakulása egyedülálló

lehetőséget kínál a környezeti szempontok megfelelő érvényesítésére. A környezeti értékeket előtérbe helyező fejlesztési stratégiák kimunkálása egyfelől új távlatokat nyit számunkra is a nemzetközi környezetvédelmi, tudományos, gazdasági együttműködésben való részvétel célját, alapjait illetően, másfelől a fenntartható fejlődésnek a konferencián elfogadott elveit, feladatait, és az egyezményekből adódó kötelezettségeket a hazai gyakorlatba is át kell vennünk. Ennek érdekében olyan környezet- és természetvédelmi politikát kell folytatnunk, amely megteremti az összhangot a fenntartható fejlődés hosszútávú szempontjai és a mindennapos gazdasági döntéshozatal között.

Keresztes K. Sándor
környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter,
az ENSZ Környezet és Fejlődés Konferencia
Magyar Nemzeti Bizottságának elnöke

1. Stockholmtól Rio de Janeiróig

A nemzetközi környezetvédelmi mozgalom gyökerei, amely a világ közvéleményének formálása, a környezettudatosság fejlesztése révén jelentősen hozzájárult a környezetvédelmi együttműködés intézményesítéséhez, az 1972. évi stockholmi ENSZ Emberi Környezet Konferencia és az 1992. évi Rio de Janeiró-i ENSZ Környezet és Fejlődés Konferencia megrendezéséhez, egészen a XIX. század második feléig nyúlnak vissza. Európában és Észak-Amerikában ebben az időben kezdték meg tevékenységüket az első természetvédelmi mozgalmak. Később, már századunk 50-es, 60-as éveiben ezekben az országokban éles társadalmi vita bontakozott ki az emberi tevékenységnek a környezetre és természetre gyakorolt hatásáról. Míg a fejlett országokban egyre inkább teret nyert az a gondolat, hogy a környezetszennyezésből, a természeti és genetikai erőforrások csökkenéséből és a népességnövekedés által fokozódó nyersanyag- és energiafelhasználási igényből fakadó problémákat szükségszerűen meg kell oldani, addig a fejlődő országok ezeket kizárólag a gazdag északi országokat érintő kérdéseknek tartották. A fejlődő országok energia- és nyersanyag-felhasználása, az ipari tevékenység által előidézett környezetszennyezés mértéke viszonylag alacsony volt. Feladatuknak elsősorban a szegénység, s ezzel összefüggésben a különböző járványok leküzdését, a fejlett országokéhoz hasonló életkörülmények kialakítását tartották. Ezért kísérletet tettek gazdaságuknak a lehető leggyorsabb és legkevésbé tőkeigényes módon történő iparosítására olyan technológiák felhasználásával, amelyek a fejlett világ által megkövetelt környezetvédelmi normáknak már nem feleltek meg.

Az emberi környezet megóvásával foglalkozó első világméretű program kidolgozására 1972-ben került sor Stockholmban, az ENSZ környezeti világkonferenciáján. A konferencián az ENSZ tagállamai nyilatkozatot fogadtak el a környezetvédelem nemzetközi feladatairól. Az együttműködés irányítására, a nemzetközi erőfeszítések összehangolására létrehozták az ENSZ Környezeti Programját (United Nations Environment Programme – UNEP). A stockholmi nyilatkozat első ízben foglalja dokumentumba az emberhez méltó környezethez való jogot. A nyilatkozatban a kormányok ünnepélyesen kötelezettséget vállaltak, hogy megóvják és jobbá teszik az ember környezetét a mai és jövő nemzedékek számára. A stockholmi értekezletet követően számos ország alkotmányában vagy törvényeiben elismerte a megfelelő emberi környezethez való jogot és az állam kötelezettségét a környezet megvédésére.

A stockholmi konferencián nemzetközi szinten általános elfogadást nyert a gazdasági fejlődés és a környezetvédelem közötti kölcsönhatás gondolata is. Az iparilag fejlett és fejlődő országok első ízben ismerték fel annak szükségességét, hogy megértsék egymás eltérő szemléletmódjának lényegét. A fejlődő országok számára nyilvánvalóvá vált, hogy a fejlett országok környezetvédelmi problémái igen hasonlóak az övékéhez. A természeti erőforrások csökkenése, ember és természet viszonyában az összhang megbomlása

csak globális szinten értelmezhető. Mindkét fél elfogadta, hogy a legkevésbé fejlett országokban a környezetvédelmi problémák az alulfejlettség következményei. Olyan környezeti problémák pedig, mint a szárazság, vagy az ivóvizek fertőzöttsége akadályozzák ezek fejlődését. A stockholmi konferencia legfőbb kihívása az volt, hogy kísérletet tett a fejlett és fejlődő országok között a környezet védelme és a gazdaság fejlesztése kérdéseiben vallott szemléleti különbségek áthidalására, s általánosan elfogadtatta az ökológiailag egészséges fejlődés érdekében szükséges környezetvédelmi szemlélet és gazdálkodás gondolatát. A konferencia hangsúlyozta, hogy biztosítani kell a fejlődő országok számára fejlődésük meggyorsítása érdekében a szükséges forrásokat.

A konferencián hozott döntés eredményeképpen megkezdte működését az ENSZ Környezetvédelmi Programja (UNEP). A UNEP létrehozásakor az ENSZ Közgyűlése széleskörű és nagy jelentőségű felhatalmazást adott a szervezetnek az ENSZ teljes rendszerére kiterjedő környezetvédelmi politika ösztönzésére, irányítására és összehangolására. A szervezet fő feladatává vált, hogy irányítsa az ENSZ és más nemzetközi szervezetek környezetvédelmi programjait, ellenőrizze és értékelje a környezeti és a természeti erőforrások állapotát és rendszeresen beszámoljon erről az ENSZ Közgyűlésének. A szervezet támogatja a környezet és a természeti erőforrások védelmét, a tudományos és műszaki kutatásokat, valamint szabványokat, követelményeket és mutatókat dolgoz ki a környezet állapotának ellenőrzésére és megóvására. A UNEP a konferencia ajánlására létrehozta a földi környezetet megfigyelő programját (Earthwatch), amelynek feladata a globális környezet állapotára vonatkozó információk gyűjtése és hozzáférhetővé tétele.

1974 és 1981 között az ENSZ egy sor szakmai konferenciát rendezett az élelmezés, népességnövekedés, településfejlesztés, elszivatagosodás, az egészségügy és agrárreform, az új és megújuló energiaforrások kérdésében. Ezek a konferenciák arra ösztönözték a nemzetközi szervezeteket, a kormányokat és a nem-kormányzati környezetvédelmi szervezeteket, hogy megvizsgálják a környezeti tényezők hatásait a társadalmi és gazdasági élet különböző területeire, illetve azt, hogy az emberi tevékenység miképpen befolyásolja a környezet egyes elemeinek alakulását.

Az 1985. évi Éghajlati Világkonferenciával kezdődtek meg a globális éghajlatváltozás témakörével foglalkozó nemzetközi tárgyalások. 1988-ban a torontói éghajlatváltozási konferencián fogalmazódott meg először az a javaslat, hogy a kormányok az ezredfordulóra, illetve azt követően jelentősen csökkentsék – a légköri üvegház-hatást erősítő és ezzel az éghajlatváltozás kockázatát nagymértékben növelő – szén-dioxid kibocsátásukat. Ezt követően megalakult – a UNEP és a Meteorológiai Világszervezet kezdeményezésére – az Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (Intergovernmental Panel on Climate Change). Jelentését az 1990 novemberében megtartott 2. Éghajlati Világkonferenciára állította össze, amelyben a tudományos bizonytalanságok ellenére is egyértelműen az üvegház-gázok légkörbe jutásának korlátozása mellett foglalt állást. E konferencia sürgette az éghajlatváltozás

megakadályozására irányuló nemzetközi egyezmény kidolgozásának mielőbbi megkezdését.

A környezeti problémák fontosságának felismerésével a nyolcvanas évek elejétől kezdődően egyre inkább teret nyertek azok a nézetek, amelyek szerint a környezet és fejlesztés kérdéseinek együttes megközelítése szükséges. 1983-ban az ENSZ Közgyűlés határozata alapján megkezdte munkáját az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottsága (World Commission on Environment and Development), amelyet Gro Harlem Brundtland norvég miniszterelnök nő vezetett. (E 22-tagú bizottságnak többek között tagja volt Maurice Strong, a stockholmi és a riói konferencia főtitkára, s hazánk képviselője is, Láng István akadémikus.) A Bizottság 1987-ben „Közös jövőnk” címmel megjelent jelentésében – a Római Klub 1972-ben közreadott „A növekedés határai” című tanulmányával szemben – a gazdasági növekedés olyan új korszakának lehetőségét vázolta fel, amely a fenntartható fejlődés globális megvalósítására épít, megőrzi és kiterjeszti a természeti erőforrásokat, s amely megoldás lehetne a fejlődő országok nagy részében elhatalmasodó szegénység leküzdésére is. A Brundtland Bizottság javasolta első ízben, hogy egy, a XXI. századba mutató globális fenntartható fejlesztési és környezetvédelmi stratégia kidolgozása céljából az ENSZ rendezzen világkonferenciát. A bizottság jelentését az ENSZ Közgyűlés 42/1987 számú (1987. december 11.) határozatában fogadta el. Tényszerűen meg kell jegyezni, hogy a bizottság 1992. áprilisában még egyszer újra találkozott és megfogalmazta konkrét álláspontját a riói konferencia előtt álló legfontosabb feladatokról.

A nyolcvanas évek a világgazdaság egyenlőtlen fejlődését eredményezték, amelynek során tovább csökkent a legszegényebb országok életszínvonala. Néhány újonnan iparosodott ország ugyanakkor látványos sikereket ért el, de a legtöbb fejlődő országot közvetlenül sújtotta az exportáruk csökkenése és az eladósodás. Az adósságszolgálati kötelezettségek ismét a fejlődő országok rendelkezésére álló erőforrásoknak az iparilag fejlett országok által történő elvonását eredményezték. Ilyen körülmények között a környezetvédelmi megfontolások másodlagossá váltak az exportjövendelmek és a foglalkoztatottság biztosításával, a rövidtávú túlélés által támasztott követelményekkel szemben. A világméretű környezeti válság elmélyülésével egyidőben egyre inkább gyökeret vert az a gondolat, hogy az iparilag fejlett országok közvetlenül is érdekeltek mások gazdasági fejlődésében. A globális környezetvédelmi problémák kezelésére – mint az éghajlatváltozás, az ózonréteg pusztulása, vagy a biológiai sokféleség rohamos csökkenése – speciális pénzügyi alapokat hoztak létre a fejlődő országokban megvalósítandó programok finanszírozására. Ilyen alapként működik a Világbank, a UNEP és a UNDP által egy milliárd dollár alaptőkével létrehozott környezeti alap (Global Environmental Facility – GEF), amely a nemzetközi pénzügyi intézményrendszerben a környezeti és fejlesztési megfontolások irányában történő elmozdulást jelezte. Ebben az időszakban ugyancsak rohamléptekkel haladt előre a nemzetközi környezetvédelmi jog kodifikációja. Egy sor új típusú nemzetközi megállapodás jött létre, többek között a határokon áttérjedő légszennyezésről, a veszélyes hulladékok nemzetközi forgalmáról és az ózonréteg védelméről. Általánosan elfogadottá vált

az a szemlélet, hogy a fejlett országok az ipari forradalom óta folytatott gazdasági tevékenységük által döntő mértékben járultak hozzá a világ és ezen belül a fejlődő térség környezeti állapotának már-már katasztrofális mértékű romlásához. Ezzel összhangban, az Észak-Dél közötti ellentétek elméleti-ideológiai alapjaként a környezetért viselt közös, de differenciált felelősség elve szolgált. A fentiek miatt a fejlettek kizárólagosan finanszírozzák az új típusú környezetvédelmi egyezményekben létrehozott alapokat annak érdekében, hogy a gazdaságilag többszörösen hátrányos helyzetű fejlődő országok is képesek legyenek a megállapodás által rájuk rótt kötelezettségek teljesítésére. A kelet-nyugati ideológiai szembenállás enyhülésével, majd megszűnésével egyidejűleg Észak és Dél között ment végbe a „bipolarizálódás”. Ennek jegyében az ún. fejlődő országokat egyoldalú politikai nyilatkozatok alapján, az egyes országok közötti tényleges gazdasági teljesítmények közötti óriási különbségektől eltekintve egységesen segélyfogadóként, míg az összes többi segélynyújtó-országgént sorolták be. Minden arra irányuló törekvés, hogy az alapvetően „bipoláris” nemzetközi együttműködés árnyaltabb legyen a résztvevők valós gazdasági teljesítőképeségével összhangban, eddig csak korlátozott eredménnyel járt. Az elmúlt években is a nemzetközi környezetvédelmi együttműködést egyértelműen az Észak-Dél ellentétek kiéleződése jellemezte, amelyet az 1992-es riói ENSZ-konferenciának sem sikerült lényegesen enyhítenie.

Annak ellenére, hogy az elmúlt húsz év során egyre nyilvánvalóbbá, nemzetközileg általánosan elfogadottá vált a gazdasági fejlődés és a környezet védelme közötti szoros kölcsönhatás, az elmúlt két évtized során mégis igen kevés történt a környezeti és fejlesztési szempontoknak a gazdasági tervezésben és döntéshozatalban történő integrálása érdekében. A nemzetközi környezetvédelmi együttműködés számos területén történt ugyan jelentős előrelépés, de Földünk általános környezeti állapota összességében mégis erőteljesen romlott. Az ózonréteg elvékonyodásának, a globális éghajlatváltozás növekvő kockázatának és más környezeti problémáknak a világméretű nemzetközi összefogás révén történő kezelése egyre sürgetőbbé vált.

2. Az ENSZ-konferencia előkészületei

ENSZ közgyűlési határozatok a Konferenciáról

Az ENSZ Közgyűlése először 1988-ban (43/196, 1988. december 20.) majd 1989-ben határozott (44/228, 1989. december 22.) a Környezet és Fejlődés Konferencia megrendezéséről, amelyre a leggyakrabban angol elnevezésének betűszavával hivatkoznak: UNCED (United Nations Conference on Environment and Development). Az utóbbi határozat részletesen kifejti a Konferencia célját és előkészítésének főbb feladatait. E határozat legfontosabb megállapításai a következők:

- a környezeti problémák – közöttük az éghajlatváltozás, az ózonréteg elvékonyodása, a határokon áterjedő levegő- és vízszennyezés, az óceánok és a tengerek elszennyeződése, az élővilágot és a felszíni erőforrásokat pusztító folyamatok, különös tekintettel az aszályra és az elsivatagosodásra – globális jellege szükségessé teszi a cselekvést minden szinten, beleértve a globális, regionális és nemzeti szinteket, minden ország kötelezettségvállalását és részvételét;
- a globális környezet egyre romló állapotának – különösen az iparosodott országokban – fő oka a termelés és a fogyasztás nem fenntartható módja;
- a szegénység és a környezetpusztulás szoros kapcsolatban áll egymással;
- a globális környezeti károk okozásáért, csökkentéséért és megszüntetéséért azoknak az országoknak kell viselniük a felelősséget, amelyek e károkat okozzák, e felelősségvállalásnak kapcsolódnia kell az okozott károkhoz és összhangban kell lennie az adott ország teljesítőképeségével;
- a tudománynak és a technológiának alapvető szerepe van a környezetvédelemben;

(a Közgyűlés)

- úgy dönt, hogy 1992. június 5-ére, a Környezeti Világnapra a lehető legmagasabb szintű részvétellel össze kell hívni az ENSZ Környezet és Fejlődés Konferenciáját, amely két héten keresztül fog tartani;
- elfogadja a brazil kormánynek a Konferencia helyszínére vonatkozó ajánlatát;
- megerősíti, hogy a Konferenciának olyan stratégiákat és megoldásokat kell kidolgoznia, amelyek révén a világ minden országában megállítható és megfordítható a környezetpusztulás hatása úgy, hogy nagyobb nemzeti és nemzetközi erőfeszítések történnek a fenntartható és környezet-tudatos fejlődés érdekében;
- úgy dönt, hogy meg kell alakítani a Konferencia Előkészítő Bizottságát.

Az előkészületekre vonatkozó beszámolót meghallgatva, a Közgyűlés 1990-ben pontosította a feladatokat (45/211, 1990. december 21.). Ekkor született döntés a konferencia konkrét idejéről és helyéről (1992. június 1-12., Rio de Janeiro), arról, hogy a delegációkat állam- vagy kormányfők vezessék és arra

vonatkozóan is, hogy az Előkészítő Bizottság kísérje figyelemmel a környezeti témákkal kapcsolatos, kezdődő vagy folyamatban lévő tárgyalásokat (mindenekelőtt az éghajlatváltozási és a biológiai sokféleségre vonatkozó egyezményeket - a Szerk.). Ezzel párhuzamosan határozott a Közgyűlés egy kormányközi tárgyaló bizottság felállításáról az éghajlatváltozási keretegyezmény megszövegezése érdekében (45/212, 1990. december 21.) és kérte e bizottság - leendő - elnökét arra, hogy majd számoljon be a tárgyalások eredményéről a riói konferencián. A következő közgyűlés megerősítette ezt a döntést (46/468, 1992. április 13.).

A fenti határozatok mellett, az ENSZ legmagasabb fóruma külön figyelmet szentelt az egyik legnagyobb környezeti kockázatot jelentő problémának, nevezetesen a globális éghajlatváltozás kérdésének. Az ezzel kapcsolatos állásfoglalásokat úgy lehet tekinteni, mint amelyek a legegységesebben igazolták a tervezett ENSZ-konferencia szükségességét. Az első határozat a 43. ülészen született (43/53, 1988. december 6), „A globális éghajlat megóvásáról a jelenlegi és a jövőbeli nemzedékek számára” címmel („Protection of global climate for present and future generations of mankind”), majd a tervezett keretegyezményre vonatkozó nemzetközi tárgyalások fejleményeinek tekintetbe vételével kiegészítő határozatok készültek (44/207, 1989. december 22.; 45/212, 1990. december 21.; 46/169, 1991. december 19.).

A közgyűlés mellett az ENSZ érintett szakosított szervei is több ízben állást foglaltak a Konferenciáról és az azzal kapcsolatos saját teendőikről; ezen intézmények sorában kiemelkedő szerepet játszott az ENSZ Környezeti Programja (UNEP), a Meteorológiai Világszervezet (WMO) és az Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (IPCC).

Az Előkészítő Bizottság tevékenysége

A Környezet és Fejlődés Konferencia nemzetközi előkészítése szakmai tanácskozásokon, szimpóziumokon, regionális értekezleteken, nemzetközi szervezetek konferenciáin és nem-kormányzati nemzetközi szervezetek összejövetelein folyt. Ezek eredményeinek összesítésével az ENSZ-konferenciát Előkészítő Bizottság (Preparatory Committee, PrepCom) foglalkozott, amely az ENSZ Közgyűlés határozatának alapján 1991-ben alakult meg és amelynek elnökévé Tommy Koh-t (Szingapur) választották. A Bizottság négy ülését 1990 augusztusa és 1992 márciusa között tartotta.

Mivel a konferencia meghirdetésekor a nemzetközi légkört még alapvetően a kelet-nyugati szembenállás jellemezte, a világkonferenciával szemben a legfontosabb külpolitikai elvárásnak az ebben az összefüggésben jelentkező ideológiai-politikai ellentétek leküzdése tűnt. A nemzetközi kapcsolatokban bekövetkezett alapvető változások után azonban a multilaterális környezetvédelmi együttműködésben is korábban megnyilvánuló kelet-nyugati ellentétek elvesztették ideológiai tartalmukat, s a fejlett és a fejletlen országok között meghúzódó tisztán gazdasági ellentétek váltak az egész UNCED-folyamatot meghatározó tényezővé. A Kelet-Nyugat

ellentét feloldása következtében kialakult nemzetközi helyzet egy új, „multipoláris” világtrend ígéretét foglalta magában és ezzel együtt erőteljesen jelentkezett az a politikai igény, hogy feltétlenül el kell kerülni egy új típusú Észak-Dél konfrontáció kialakulását.

Az UNCED Előkészítő Bizottság ülésein a fenntartható fejlődés koncepciója által igényelt integrált megközelítési mód ennek ellenére stratégiai és koncepcionális gazdasági-politikai vitákhoz, a fejlett és fejlődő országok közötti ellentétek kiegyezéséhez vezetett. Pozitívum ugyan, hogy elsősorban a nyugat-európai fejlett országok rugalmas, kompromisszumokra is kész tárgyalási pozíciója következtében nem került sor Észak és Dél között látványos szakításra. Negatívum azonban, hogy megint „bipoláris” keretek közé terelődött az egész emberiség létét érintő globális problémák megvitatása.

A fejlődő országok és Kína a fejlett világtól történő minél nagyobb kedvezmények kikényszerítése érdekében a nemzetközi előkészítő folyamatban egységes tömbként lépett fel. A velük szembenálló laza csoportosulás, amely gyakorlatilag az összes többi országot jelentette, egyaránt tömörítette az OECD-tagállamokat, Oroszországot és a kelet-európai országokat. A konkrét kérdésekben azonban – például a közös, de differenciált felelősség elvének elfogadása terén – az Európai Közösség és az USA között is jelentős nézetkülönbségek voltak, különösen a fejlődő országoknak nyújtandó engedmények határait illetően.

Az Előkészítő Bizottság első, alakuló ülését 1990. augusztus 6-30. között tartották Nairobiban. Az ülésen egyhangú határozatot fogadtak el a technológiai átadás, a pénzügyi források, a világkonferencián való regionális részvétel és a nem-kormányzati szervezeteknek az előkészítő folyamatba történő bekapcsolása témakörében. Megalakult és megkezdte munkáját az Előkészítő Bizottságnak a környezetvédelmi szakterületek kérdéseivel foglalkozó I. és II. munkacsoportja. Az 1991. márciusában Genfben tartott második ülészen megvitatották az UNCED Titkárság jelentését a konferencia előkészületeiről, elfogadták a nem-kormányzati szervezetek részvételének feltételeit, s megalakították a III. munkacsoportot a jogi és intézményi kérdésekről. Részletes vitát folytattak az ágazatközi (fejlesztési, finanszírozási, technológia-átadási, egészségügyi, oktatási) kérdésekről, valamint tovább tárgyalták az UNCED várható főbb dokumentumainak elemeit.

Az UNCED Előkészítő Bizottsága 1991. augusztus 12. – szeptember 4. között Genfben tartotta harmadik ülészenjét. A fejlett országok számára a világgazdasági kérdéseknek új, globális szempontokat is figyelembe vevő, integrált megközelítése azzal a követelménnyel járt, hogy a „Dél” számára nyújtott gazdaságfejlesztő támogatásukat egészítsék ki környezetvédelmi segítséggel is (technológia, pénzügyi források stb.), illetve nemzetközi környezetvédelmi tevékenységük során legyenek figyelemmel a fejlődő országok fejlesztési szempontjaira, amelyek esetenként fékezhetik a környezetvédelmi szempontok érvényre juttatását. A fejlett országok többsége között a fokozottabb környezetvédelmi-fejlesztési segítségnyújtás

szükségessége kérdésében lényegében egyetértés alakult ki. Meg kell jegyezni azonban, hogy az USA ellenezte az egyes országcsoportok közötti differenciált környezetvédelmi felelősség- és kötelezettségvállalást, nagyobb terheket igyekezett a fejlődő országokra hárítani. Az EK országai – ettől eltérően – egyértelműen rugalmasabb álláspontot foglaltak el, s elébe mentek a fejlődő országok elvárásainak. Közöny fogadta az Észak-Dél ellentétek keretébe nehezen illeszthető, s ezért köztes helyzetben lévő kelet-európai országok próbálkozását, hogy átmeneti gazdaságaikat a nemzetközi környezetvédelmi együttműködési rendszerben a fejlődő országokhoz hasonlóan kezeljék. A harmadik világgal szemben a világkonferencia napirendjére kerülő kérdések a környezetvédelmi szempontoknak a fejlesztés során eddiginél nagyobb mértékű figyelembevételének, az erőforrásaikkal való ésszerűbb gazdálkodásnak a követelményét támasztották. Ebben azonban sokan csapda felállítását vélték. A fejlődő országok többsége úgy értékelte, hogy gazdaságuk fejlesztése, illetve az ehhez nyújtott segítség egy olyan nemzetközi környezetvédelmi feltételrendszer része lesz, amely szuverenitásukat sértheti. A fejlődő országok követelése lényegében az volt, hogy a környezetvédelmi szempontok elfogadása ellentételezéseként a nemzetközi közösség számolja fel a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban meglévő hátrányos helyzetük alapvető okait. A Bizottság megkezdte a Konferencia egyik tervezett alapvető dokumentumának, a „Nyilatkozat a Földről” (Earth Charter) elnevezésű dokumentumnak az előkészítését. Megállapodás jött létre arról, hogy a nyilatkozat csak morális és politikai kötelezettségvállalást jelent majd. Ennek során a fejlődő országok a fejlesztési szempontokat, a szegénység okainak megszüntetését kívánták előtérbe helyezni. Az USA – bár nem kötelezte el magát a nyilatkozat szükségessége mellett – a piaci szempontok és a demokratikus elvek hangsúlyozását sürgette. Jelentős haladás mutatkozott a Nyilatkozat és a „Feladatok a XXI. századra” elnevezésű tervezett akcióprogram jogi jellegének, egymáshoz való viszonyának, szerkezetének tisztázásában. A legváltozatosabb vita a nemzetközi környezetvédelmi intézményrendszer jövőjével kapcsolatban alakult ki. A delegációk többsége új intézmény létrehozásával szemben lépett fel, illetve a UNEP erősítését tartotta a legjobb megoldásnak. A fejlődő országok a UNEP mellett a UNDP szerepének növelését is sürgették. A legtöbb ország egyetértett egy, a fenntartható fejlődés megvalósítását finanszírozó szervezet létrehozásával (Globális Környezeti Alap). A környezetbarát technológiának a fejlődő országok számára történő átadása kérdésében megállapodás született megfelelő nemzetközi mechanizmus létrehozására, a fejlett és a fejlődő országok közti technológiai együttműködés több formájára vonatkozóan.

Az Előkészítő Bizottság 1992. március 2. - április 3. között tartotta utolsó ülését. Az ülés legfontosabb feladata a környezet és fejlesztés elvi kérdéseinek nemzetközi normáit rögzítő „Nyilatkozat a Földről” és az ahhoz kapcsolódó akcióprogram, a „Feladatok a XXI. századra” elfogadásához szükséges dokumentum-tervezetek véglegesnek tekinthető formában való kidolgozása volt. A tagállamok erőfeszítései csak részleges sikerrel jártak. Megállapodásra jutottak a Feladatok keretében számos részkérdésben (talaj, édesvíz, légkör környezetvédelmi ügyei). Először nyert széleskörű nemzetközi elismerést a „szennyező fizet” elv, valamint megállapodás született

arról, hogy természeti kincseik hasznosításakor az országok nem okoznak környezeti ártalmakat más országoknak. Ugyanakkor nem volt teljes egyetértés a legfontosabb dokumentumról: a Riói Nyilatkozattá visszaminősített eredetileg „Nyilatkozat a Földről” címmel tervezett alapidokumentumról, a finanszírozásról, a technológia-átadás és az intézményrendszer kérdéseiről. Az előkészítő értekezletet a fejlett és a fejlődő országok szembenállásának a folytatása jellemezte. Míg a többi ország a környezet és fejlesztés összefüggésében a fő hangsúlyt továbbra is a környezet védelmére, addig a fejlődőket tömörítő csoport a fejlesztés szükségességére helyezte. A legfőbb problémát az jelentette, hogy a fenntartható fejlődés megvalósítása milyen gazdasági, pénzügyi és intézményi feltételek mellett biztosítható, különös tekintettel a fejlett és fejlődő országok közötti óriási erőforrásbeli különbségekre. A fejlődő országok a közös, de megosztott felelősség elvének alkalmazását, s pótlólagos pénzügyi terhek vállalását, a környezetbarát fejlett technológiák nem-kereskedelmi alapon történő átadását követelték elsősorban. A „nem fejlődők” viszont a bolygónk jövőjéért viselt közös felelősség jegyében az Észak és Dél együttes erőfeszítéseinek és fellépésének szükségességét hangsúlyozták.

A legjelentősebb eredménnyel a Föld környezeti állapotának jelentős javítását elérni hivatott akcióprogram, a többszáz-oldalas „Feladatok” kidolgozását célzó szakmai tárgyalások jártak, bár az egyes témakörökben elfogadott szövegrészek gyakran igen „felhígított” formában kerültek elfogadásra, különösen olyan kritikus területeken, mint a légkör védelme vagy a szegénység leküzdése. Az eredeti elképzelések szerint a Környezet és Fejlődés Konferencia legfontosabb politikai dokumentuma az állam- és kormányfők jelenlétében ünnepélyes keretek között aláírandó „Nyilatkozat a Földről” lett volna. A legnehezebb, végső kudarccal fenyegető tárgyalások ugyanakkor éppen e dokumentum megszövegezése során alakultak ki. A fejlődő országok elsődleges célja politikai kötelezettségvállalás biztosítása volt a „Dél” környezeti biztonságának a fejlett országok által történő garantálása érdekében. A tárgyalások átmeneti sikerrel jártak, amikor a fejlettek elfogadták a fejlődéshez való jog elvét, s a fejlődő országok késznek mutatkoztak a „szennyező fizet” elvének, a fejlesztési döntések előtt környezeti hatásvizsgálat szükségességét megfogalmazó elvnek, valamint a tudományos bizonyosság hiánya esetén is a környezeti ártalmak megakadályozását előíró elővigyázatosság elvének elfogadására. A fejlődő országok hozzájárultak a túlnépesedés környezeti hatásainak átfogó módon történő megfogalmazásához is. A tárgyalásoknak ebben a szakaszában azonban egyik fél részéről sem volt meg a politikai készség a végleges megegyezésre. Ezt követően a két országcsoportból hét-hét országnak a képviselőiből álló munkacsoport az eddig elért kompromisszumokat tükröző dokumentumot dolgozott ki. A „Feladatok” finanszírozásával foglalkozó dokumentumtervezet elfogadása nélkül zárultak a pénzügyi kérdésekben folytatott tárgyalások. Ezek során az USA a többi fejlett ország álláspontjához igazodva elfogadta, hogy „új és pótlólagos” pénzügyi forrásokra van szükség a fenntartható fejlődés finanszírozásához. Sem az USA, sem pedig más fejlett ipari ország nem volt hajlandó azonban konkrét összegekről tárgyalni. Az intézményi rendszer és a nemzetközi jog továbbfejlesztésének, valamint a nemzetközi technológia-átadásnak a

kérdésében számos érdemi pont függőben hagyása mellett elfogadták azokat a dokumentumokat, amelyek a riói tárgyalások alapját képezték. Figyelemre méltó, hogy a nemzetközi intézmények és mechanizmusok továbbfejlesztésével foglalkozó dokumentum Ausztria és Magyarország javaslatára megfontolásra ajánlotta a nemzetközi környezetvédelmi viták megelőzésére és rendezésére irányuló elképzeléseket, amelyeket eredetileg Hexagonale kezdeményezésre vettek fel a világkonferencia napirendjére. Nem váltak valóra az UNCED keretében a trópusi őserdők pusztulásának megakadályozásához fűződő remények. India és Malaysia ellenállása megakadályozta bármiféle kötelező erejű dokumentum elfogadását. Ehelyett egy általánosan megfogalmazott normatívákat tartalmazó, több lényeges pontban még függőben lévő szövegtervezet került a világkonferencia elé.

Az Előkészítő Bizottság záróülésének tapasztalatai azt mutatták, hogy a világkonferencia még abban az esetben sem lesz képes az alapvető ellentétek feloldására, ha a kudarc elkerülése érdekében sikerül az egyes országcsoportok között egyetértést kialakítani a Rio de Janeiro-ban elfogandó dokumentumokat illetően. Az UNCED Előkészítő Bizottsága üléseinek, a folyamatban hangot kapott főbb országcsoportok közötti állandó konfrontáció által jellemzett tanácskozásai azt mutatták, hogy az ENSZ Környezet és Fejlődés Világkonferencia nem fog eleget tenni a megrendezésről hozott közgyűlési határozatokhoz fűzött elvárásoknak. Fennállt annak a veszélye, hogy a Rio-i konferencia lezárásakor az UNCED-folyamat napirendjén szereplő legfontosabb kérdések nyitottak maradnak. Ilyen értelemben úgy tűnt, hogy az UNCED inkább egy tárgyalási folyamat kezdete, mintsem annak lezárása lesz majd.

Az éghajlatváltozási keretegyezmény előkészítése

Az Éghajlatváltozási Keretegyezményt előkészítő Kormányközi Tárgyaló Bizottság (Intergovernmental Negotiating Committee, INC) az ENSZ-Közgyűlés határozata alapján 1991-ben alakult meg. A bizottság elnöki tisztét Jean Ripert (Franciaország) töltötte be.

A bizottság hivatalosan öt ülészakot tartott; ezek időpontjai és helyszínei: (1.) 1991. február 4-14. Washington D. C.; (2.) 1991. június 19 - 28. Genf; (3.) 1991. szeptember 9 - 20. Nairobi; (4.) 1991. december 9 - 20. Genf; (5., 1. rész) 1992. február 18 - 28. New York; (5., 2. rész) 1992. április 30. - május 9. New York.

A bizottság nagymértékben támaszkodott a már 1988-ban a Meteorológiai Világszervezetnek (WMO) és az ENSZ Környezeti Programjának (UNEP) kezdeményezésére megalakult Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) állásfoglalásaira. E testületnek meghatározó szerepe volt az éghajlatváltozással kapcsolatos tudományos eredmények elemzésében.

A Kormányközi Tárgyaló Bizottság szélsőségesen eltérő tudományos és nemzeti környezetpolitikai álláspontok között kísérelte meg a kompromisszumkeresést. A legvégső pillanatig kétséges volt a megegyezés többek között a következő kérdésekben: a fejtett

országok kötelezettségvállalása a szén-dioxid-kibocsátás stabilizálásáról, pénzügyi segélynyújtás a fejlődők számára az egyezményben körvonalazott feladatok megoldásához és az éghajlatváltozás feltételezett káros következményeinek elhárításához, valamint az átalakuló gazdaságú országok sajtóságot helyzetének elismerése.

Az alapvető ellentmondások elsősorban két egymással is összefüggő problémából erednek; ezek:

- a tudományos bizonytalanság kérdése: az éghajlatváltozással, a becsült következményekkel kapcsolatos tudományos bizonytalanság és ennek tekintetbevételével a kockázatnak és a megelőzés szükségességének mérlegelése;
- a felelősség kérdése: akár a jelenlegi, akár az elmúlt legalább egy évszázadra összesített fosszilis energiafelhasználásból eredő szén-dioxid kibocsátást veszik figyelembe, elsősorban az iparosodott országoké a felelősség a légköri szén-dioxid koncentráció megnövekedéséért, s egyúttal elsősorban nekik vannak eszközeik e jelenség megfigyelésére, elemzésére, a szükséges – például az energiahatékonyságot növelő – fejlesztésekre.

Végül a New Yorkban tartott záróülés utolsó napján, hivatalosan 1992. május 8-án (valójában az előző nap éjszakáján végetért plenáris vita után május 9-én) a bizottság egyhangúan elfogadta az egyezmény tervezetét és azt az ENSZ-konferencián aláírásra megnyitották. A bizottság formálisan addig folytatja tevékenységét, amíg az egyezményben részes – azt ratifikáló – országok konferenciája megalakul.

A biológiai sokféleségre vonatkozó egyezmény előkészítése

A biológiai sokféleségre vonatkozó egyezményt előkészítő Kormányközi Tárgyaló Bizottság (Intergovernmental Negotiating Committee, INC) a UNEP két ad hoc munkacsoportjából 1991-ben alakult; öt ülészakot tartott, előkészítő tevékenységét 1992. május 19-én fejezte be. A bizottság elnöke Vicente Sanchez (Chile) volt.

A megfigyelések és a tudományos eredmények alapján a biológiai sokféleség csökkenése az utóbbi évtizedekben felgyorsult és emiatt kezdeményezés született egy ezzel kapcsolatos nemzetközi megállapodás kidolgozására. E témakörben számtalan ajánlás, koncepció, stratégia, akcióterv készült különböző nemzetközi tudományos fórumokon vagy nem-kormányzati szervezetek keretében (Nemzetközi Természetvédelmi Unió, International Union for Conservation of Nature, IUCN; a Világ Természeti Erőforrásainak Intézete, World Resources Institute, WRI; Világ Természetvédelmi Alap, World Wild Fund for Nature, WWF). Az egyezmény tényleges előkészítése 1988-ban kezdődött a UNEP kereteiben: a már említett két munkacsoport a technikai és a jogi témakörökkel foglalkozott, az előbbi a biológiai, tudományos, pénzügyi és a technológiai problémákat tárgyalta.

Az egyezmény megfogalmazása kapcsán az egyes országcsoportok között a legalapvetőbb érdekellentétet a biológiai sokféleség elemeinek (élőhelyek, élőlények, és az azokat örökítő anyagok – a génkészletek – változatosságának) megőrzése érdekében szükséges pénzügyi, technológiai támogatások mértéke és módja váltotta ki. Annak érdekében, hogy a fejlődő országok biztosítani tudják a területükön található biológiai sokféleség elemeinek megőrzését, a fejlett országoktól technológiai és pénzügyi támogatásra tartottak igényt.

Számos témakör megszövegezése során heves viták alakultak ki és a konszenzus érdekében több tervezett előírás végül vagy csak igen „enyhe” formában maradt meg az egyezmény végső változatában (például, a környezeti hatástanulmányokkal kapcsolatos egyértelműbb útmutatások) vagy kimaradt (például, a biológiai sokféleség szempontjából globálisan fontos területek kijelölésére vonatkozó teljes szövegrész).

3. A hazai felkészülés

Kormányhatározatok a Magyar Nemzeti Bizottságról

Az ENSZ-konferencián való magyar részvételről és az előkészítés feladatainak koordinálásáról 1991-ben hozott határozatot a kormány (1016/1991 (IV.4.) Korm.). E határozat szerint:

- a kormány a világkonferencia előkészítését nemzeti ügynek tekinti, amely egyidejűleg fontos nemzetközi kérdés, valamint a fenntartható fejlődés hazai megvalósítását jelentős mértékben elősegítő eszköz;
- célszerű, hogy a konferencián a Magyar Köztársaság a lehető legmagasabb szinten képviseltesse magát;
- a kormányfő védnökségével Magyar Nemzeti Bizottság alakul az előkészületek koordinálására;
- a bizottság elnöke Keresztes K. Sándor környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter, társelnökei dr. Surján László népjóléti miniszter, Jeszenszky Géza külügyminiszter és Láng István akadémikus, az MTA főtitkára; a bizottságnak rajtuk kívül számos további miniszter a tagja, s felkérlik az Országgyűlést is a megfelelő szintű képviseletre;
- a bizottság alapvető feladatai: a konferenciára való felkészülés és a fenntartható fejlődés hazai megvalósítására irányuló akcióprogram elkészítése, valamint a magyar nemzeti beszámoló elkészítése.

Az 1024/1991 (V.31.) számú határozat úgy egészítette ki a Magyar Nemzeti Bizottság összetételére vonatkozó korábbi állásfoglalást, hogy a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően a nem-kormányzati szervezetek is megfelelő arányban helyet és szerepet kaphassanak az előkészületekben. Ennek figyelembevételével a kormány felhatalmazta a Bizottság elnökét arra, hogy az említett szervezeteket képviselő egyes személyiségeket felkérjen a Bizottság munkájában való közreműködésre.

A Nemzeti Bizottság munkájának irányításával, koordinálásával Keresztes K. Sándor környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter, a bizottság elnöke és dr. Bulla Miklós, KTM-főosztályvezető, a bizottság titkára foglalkozott. E bizottság mellett az éghajlat, illetőleg a biológiai sokféleség védelmére vonatkozó, tervezett nemzetközi egyezmények hazai előkészítésére egy-egy albizottság létesült. Az előbbi elnöki, illetve titkári teendőit dr. Mersich Iván, az Országos Meteorológiai Szolgálat elnöke, illetve dr. Faragó Tibor, az OMSZ Meteorológiai Intézetének igazgatója, az utóbbi – a biológiai kérdésekkel foglalkozó – albizottság elnöki, illetve titkári tevékenységét pedig dr. Vida Gábor, az Eötvös Loránd Tudományegyetem professzora, illetve Nechay Gábor, a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium főtanácsosa látta el.

Az előkészítő tevékenység, a programok és a nemzeti beszámoló

Az előkészületek feladatait akcióprogram foglalta keretbe és azok végrehajtását a Nemzeti Bizottság operatív testületként létrehozott Programtanács irányította. A konkrét programoknak alapvetően két célja volt: egyrészt a konferencia dokumentumainak kidolgozásában való részvétel, az azokhoz tervezett magyar csatlakozás előkészítése, másrészt – a világkonferencia által kínált lehetőséget kihasználva – a fenntartható fejlődés gondolatának, elveinek, gyakorlati megvalósításának jobb megismertetése a hazai döntéshozók és a társadalom széles körei számára.

A Nemzeti Bizottság által támogatott felkészülési tevékenység keretében – a környezet és fejlődés témáinak a jövő nemzedékek szempontjából való fontosságát szem előtt tartva – kiemelt szerep jutott a középiskolás diákok és az egyetemi hallgatók számára meghirdetett környezetvédelmi programoknak. A szakmai-tudományos programok között kiemelendő a hosszútávra szóló hazai környezeti stratégia kidolgozásának megkezdése a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium és az MTA együttműködésében. Az ENSZ-konferenciára való felkészülés szempontjából alapvető fontosságúnak tekinthető az is, hogy az Akadémia 1992. évi közgyűlésének központi témája a környezet állapotának feltárása, értékelése és védelme volt. A programok sorában kiemelendő a „Földünkért...” (Caring for the Earth) című, környezetvédelmi stratégiát leíró dokumentum közreadása érdekében szervezett nemzetközi akciónap hazai eseménye, a természeti értékeinket bemutató videofilm sorozat indítása, a sajtó képviselőinek rendszeres tájékoztatása a felkészülés helyzetéről, nemzetközi és nemzeti eseményeiről.

A nem-kormányzati környezetvédelmi szervezetek számára külön támogatási alap állt rendelkezésre annak érdekében, hogy alternatív elemzéseik, kezdeményezéseik megvalósulhassanak és nyilvánosságra kerülhessenek. A Magyar Természetvédők Szövetsége más szervezetekkel együttműködve például „Gyermekhangok a világról” címmel pályázatot hirdetett meg általános és középiskolások számára attól vezéreltetve, hogy tudatosítsák a felnövekvő nemzedék képviselői számára is a természet károsodását, a környezetvédelmi problémákat. E pályázatra több mint másfél ezren jelentkeztek alkotásaikkal és győztesként lett a hivatalos delegáció tagja Mészáros Attila, középiskolai tanuló. A fiatalok képviselői üzenetet fogalmaztak meg a riói konferencia számára is.

A Konferenciához vezető nemzetközi folyamatban összesítve jelentkeztek a fejlődés és a környezet különböző – mindenekelőtt regionális és globális – szintű és időléptékű, sokszorosán összefüggő problémái. A hazai felkészülés során ilyen mélységű – és a hosszabbtávú döntéselőkészítést is megalapozó – kutató, elemző tevékenység nem folyt. Ugyanakkor a nemzetközi tárgyalásokban való részvétel, s a készülő ENSZ-dokumentumokkal kapcsolatos hazai álláspontok kidolgozása és a lehetőségekhez mérten való érvényesítése, valamint a Konferencia előkészítése során is a nemzetközi szakmai és környezetpolitikai együttműködésünk erősítése – a konkrét eredmények alapján – többé-kevésbé elérte célját.

Hiányosság mutatkozott ugyancsak a hazai programokban a társadalmi részvétel szélesítése, a nem-kormányzati szervezetekkel való kapcsolattartás terén. Mindezeket a korrekt értékelés igénye mellett azért is szükséges megemlíteni, hogy a Konferenciából adódó hazai feladatok megoldása során ezeket a hiányosságokat el lehessen kerülni.

A nemzetközi Előkészítő Bizottság ajánlást dolgozott ki arra, hogy nemzeti beszámolók készüljenek a környezet állapotáról, a legfontosabb környezetszennyező gazdasági tevékenységekről az egyes országokban és azokról a főbb társadalmi-gazdasági fejlesztési tervekről, amelyek jelentős mértékben befolyásolhatják a környezet állapotát. Ezek figyelembevételével elkészült a Nemzeti Beszámoló, amelyet a parlament Környezetvédelmi Bizottságának jóváhagyása után hivatalosan benyújtottak az ENSZ-konferencia titkárságának. Állásfoglalások a készülő ENSZ egyezményekről és dokumentumokról

A Konferenciát előkészítő nemzetközi tárgyalásokkal és a készülő dokumentumokkal összefüggő hazai álláspontot a három nemzetközi tárgyalóbizottság – a nemzetközi Előkészítő Bizottság, az éghajlat és a biológiai sokféleség védelmére készülő egyezményeket tárgyaló kormányközi bizottságok – ülésein résztvevő küldöttségek több ízben kifejtették. A „visegrádi hármak” együttműködési keretében az egész UNCED-folyamatra és sajátos helyzetünk figyelembevételére vonatkozó – a csehszlovák és a lengyel tárgyalófelekkel – egyeztetett álláspontot a Konferencia főtárgyalójához 1992. május 15-én benyújtott dokumentum összegzi. Ennek lényege:

- a fenntartható fejlődés elveinek elfogadása és érvényesítésének szükségessége a nemzetközi és a nemzeti programokban;
- az előbbieken szellemében együttműködési készség minden országgal;
- átalakuló gazdasági helyzetünk sajátosságai miatt sokoldalú együttműködésre van szükségünk jelenlegi gazdasági és környezeti problémáink megoldásában – ezzel nem csorbítva és nem eltérítve az iparosodott országok által a fejlődők számára nyújtott támogatásokat;
- az átalakuló gazdaságú országok sajátos – a fejlődő országoktól is eltérő, s a támogatást nyújtó fejlettektől is különböző – helyzetének figyelembevétele általában az UNCED-tárgyalásokban és dokumentumokban úgy, ahogy azt elfogadták az Éghajlati Keretegyezményben;
- elkötelezettségünk és közreműködési készségünk az ENSZ-konferencia eredményes megrendezéséhez.

A Nemzeti Bizottság mellett Éghajlati Albizottság létesült, amely értékelte az éghajlatváltozásra vonatkozó tudományos eredményeket és feltevéseket, a fejlett országok – és elsősorban az Európai Közösség tagállamai – által megfogalmazott üvegház-gáz-kibocsátási kötelezettségvállalásokat és a hazai lehetőségeket. Az értékelés lényegéről összefoglaló jelentés készült 1991 végén: „Az üvegház-gázok antropogén kibocsátásai, azok potenciális globális környezeti következményei, a magyarországi energiatermeléssel és felhasználással kapcsolatos szén-dioxid kibocsátások stabilizálásának lehetősége és az Éghajlati Keretegyezménnyel

összefüggő más kérdések" címmel. Az üvegház-gázok kibocsátásának korlátozására vonatkozó magyar álláspont kialakításának szempontjából külön említést érdemel, hogy az Európai Közösség kötelezettségvállalásának ismertetésére, valamint a tudományos és technológiai együttműködés felajánlásának szándékával a holland környezetvédelmi miniszter, Hans Alders több ízben folytatott tárgyalást – környezetvédelmi és energiapolitikai kérdésekkel foglalkozó – magyar kollégáival. Mindezek alapján a készülő egyezményre vonatkozó magyar álláspontról kormányhatározat született (3153/1992 (IV.16.) Korm.), amelynek része a „Nyilatkozat az üvegház-gázok kibocsátásairól, az éghajlatváltozásról, a hazai energiafelhasználásból eredő szén-dioxid kibocsátások stabilizálásáról és az Éghajlati Keretegyezményről” és amely a nemzetközi tárgyalások során hivatalosan is benyújtásra került. A tárcaközi egyeztetésekkel párhuzamosan – azoktól függetlenül – adott ki 1991 végén a Magyar Tudományos Akadémia Meteorológiai Tudományos Bizottsága állásfoglalást az éghajlat jövőjéről és az azzal kapcsolatos megfigyelési, tudományos kutatási és más feladatokról.

A Biológiai Sokféleség Egyezményével kapcsolatos hazai álláspont kidolgozására ugyancsak bizottság alakult 1991-ben azzal a céllal, hogy a készülő egyezmény szövegtervezeteit véleményezze, segítse a magyar álláspont kialakítását és megfogalmazza a készülő egyezményből várhatóan fakadó hazai feladatokat. Ennek eredményeképpen a Konferencia előtt elkészült a fontosabb hazai feladatokat összegző „A biodiverzitás megőrzésének programja” című tanulmány.

Már a nemzetközi tárgyalások során elkészített dokumentumok ismeretében, közvetlenül az ENSZ-konferencia előtt kormányhatározat készült (3219/1992) az Éghajlatváltozási Keretegyezményhez, a Biológiai Sokféleség Egyezményéhez, valamint a Riói Nyilatkozathoz való csatlakozási szándékról – ami felhatalmazást jelentett a magyar delegáció vezetője számára ahhoz, hogy majd aláírja illetve elfogadja Rio de Janeiroban a Konferencia dokumentumait.

4. A Konferencia: program, bizottságok, résztvevők és a helyszín

A Konferencia programja

Az ENSZ Környezet és Fejlődés Konferenciája négy szakaszból állt. Hivatalosan ugyan nem volt a konferencia része, de az 1992. június első két napjában már a helyszínen ügyrendi, szervezeti és szervezési kérdésekről tartott előzetes konzultáció végsősoron a konferencia bevezető szakaszának tekinthető.

A Konferencia alapvető tárgyalási szakasza június 3-ától 11-éig tartott. Az események párhuzamosan folytak a miniszteri szintű plenáris ülések, a Főbizottság (Main Committee) és nyolc munkacsoport (contact group) ülései, valamint alkalmasszerűen az egyes regionális csoportok megbeszélései keretében. A Konferencia június 3-ai hivatalos megnyitására az ENSZ főtitkára (Boutros Boutros-Ghali) mondott beszédet, megválasztották a Konferencia elnökét (Fernando Collor de Mello, brazil elnök) és Irodájának tagjait, majd üdvözlőbeszédet mondott az éppen megválasztott konferencia-elnök, a konferencia főtitkára (Maurice Strong, Kanada), valamint XVI. Károly Gusztáv svéd király, Gro Harlem Brundtland norvég miniszterelnök és Mario Soares portugál elnök. Ezt követően megalakult a Főbizottság és megkezdődött az ENSZ-konferencia tervezett dokumentumaival kapcsolatos még számtalan nyitott kérdés vitája.

Június 4-én megnyitották aláírásra az Éghajlatváltozási Keretegyezményt. Ebből az alkalomból beszédet mondott az ENSZ főtitkára, majd az egyezményt elsőként – ünnepélyes külsőségek között – a brazil elnök írta alá.

Június 5-én hasonlóképpen került sor a Biológiai Sokféleség Egyezményének aláírására: a megnyitás itt is az ENSZ főtitkárának beszédével vette kezdetét, majd ezt az egyezményt is elsőként a brazil elnök látta el kézjegyével.

Június 3-11. között a plenáris üléseken folyó általános vita keretében elsősorban külügy- és környezetvédelmi miniszterek, nemzetközi szervezetek vezetői fejtették ki álláspontjukat, vázolták fontosabb környezeti és fejlesztési problémáikat és terveiket. Június 9-én hangzott el Keresztes K. Sándor, környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter beszéde (C. melléklet).

A dokumentumokkal kapcsolatos viták színtere a Főbizottság és annak nyolc munkacsoportja volt, amelyek az előzetes tervek szerint június 3-10. között ülészttek. Számos kérdésben nagyon nehezen született megegyezés, és a rendkívüli helyzetet jellemezte az, hogy a Főbizottság végül csak a megelőző nap délutánján megkezdett és egész éjjel folytatott záróvita után június 11-én hajnalban fejezte be munkáját – néhány bekezdés kivételével – egyhangúan elfogadva a dokumentumok módosított szövegtervezeteit.

A Konferencia kiemelkedő része volt a június 12-13-án tartott Föld Csúcstalálkozó, amelyen plenáris ülés keretében államfői és kormányfői beszédek hangzottak el. Ezek sorában 13-án délelőtt mondott beszédet Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke (beszédének szövege a D. mellékletben). A csúcstalálkozó idejére Göncz Árpád vette át a magyar delegáció vezetését és ekkor – június 13-án – látta el kézjegyével az Éghajlatváltozási Keretegyezményt és az Egyezményt a Biológiai Sokféleségről.

A csúcstalálkozó kiemelkedő diplomáciai eseménye volt az állam- és kormányfők közös ebédje, amelyet tiszteletükre a brazil államfő adott, s kerekasztal-találkozójuk, amelyen az ENSZ-főtítkár és a Konferencia főtítkára mellett az ENSZ besorolása szerinti öt térség képviselőjében egy-egy államfő mondott beszédet. Ezen az 1992. június 13-án tartott eseményen K. Masire, Botswana elnöke az afrikai országok, M. N. Sharif, Pakisztán miniszterelnöke az ázsiai országok, J. Jelev, Bulgária elnöke a kelet-európai országok, C. Salinas de Gortari, Mexikó elnöke a latin-amerikai és Karib-tengeri országok, valamint F. Vranitsky, osztrák szövetségi kancellár a nyugat-európai és más fejlett országok képviselőjében mondott beszédet. A térségünkből Jelju Jelev bolgár elnök kapott lehetőséget a véleménykifejtésre és a következőket hangsúlyozta: a Konferencia új alapokra helyezi a környezettel kapcsolatos felfogásunkat, a fejlett és a fejlődő országok kapcsolatát, a jelenlegi és a jövőbeli nemzedékek viszonyát – a fenntartható fejlődés szellemében; Kelet-Európa országai jelenleg sajátos helyzetben vannak; ezek az országok elősegíthetik a környezeti szempontból is megfelelő technológiák fejlesztését és átadását tekintettel tudományos és szakmai tapasztalataikra, értékeikre; ugyanakkor ezeknek az országoknak is segítségre van szükségük jelenlegi problémáik megoldásához, külföldi adósságaik rendezéséhez többek között a „természet az adósság ellenében” megközelítés formájában.

Az ENSZ-konferencia utolsó szakaszát a június 14-én tartott plenáris záróülés jelentette. Ezen előbb egyes delegációk kifejtették fenntartásaikat a dokumentumokkal kapcsolatban, majd a résztvevők egyhangúan elfogadták a „Feladatok a XXI. századra”, a „Riói Nyilatkozat a Környezetről és a Fejlődésről” és a „Nyilatkozat az Erdőkre vonatkozó Elvekről” elnevezésű dokumentumokat.

A bizottságok és a szakértői csoportok

A Főbizottság június 3-án kezdte meg tevékenységét: feladata a még nyitott szervezeti kérdések megtárgyalása, és a még nem véglegesített dokumentumok befejezése volt. Elnökéül Tommy Koh-t (Szingapur) választották, aki korábban az Előkészítő Bizottság vezetője volt és aki többek között sokat tett annak érdekében, hogy végül a bizottság minden lényegi kérdésben megegyezésre jutott. Az egyes témákban nyitott kérdések megvitatására nyolc munkacsoportot hoztak létre. A Főbizottság hivatalosan június 10-ére (valójában 11-ére) kevés kivételtől eltekintve mindhárom dokumentumot elkészítette, a vitatott kérdéseket pedig a miniszteri szintű értekezlet elé utalta.

Néhány alapvető kérdéssel csak a Főbizottság foglalkozott. Kiemelendő az elsivatagosodásra és az aszályokra vonatkozó téma: a

„Feladatok” három, részben összefüggő fejezetéről van szó (talaj-erózió, elsivatagosodás, fenntartható mezőgazdaság) és végül az afrikai országok javaslatának megfelelően az a kompromisszum született, hogy kormányközi tárgyaló bizottság alakuljon az elsivatagosodásra, az aszályokkal kapcsolatos problémákra és feladatokra vonatkozó nemzetközi egyezmény kidolgozása érdekében.

Az alábbiakban röviden összefoglaljuk a főbb kérdéscsoportokban lefolytatott vita és az elért eredmények lényegét. Az egyes munkacsoportok választott vezetői, akiknek meghatározó szerepük volt a kompromisszumok megtalálásában: biológia – Vincente Sanchez, Chile; erdők – Charles Liburd, Guyana; légkör – Bo Kjellén, Svédország; vízkészletek – Bukar Shaib, Nigéria; intézmények – Ismail Razali, Malaysia; jogi eszközök – Nabil A. Elaraby, Egyiptom; pénzügyi kérdések – Rubens Ricupero, Brazília; technológia-átadás – Hans Alders, Hollandia.

(a) A biológiai sokféleség védelme és a biotechnológia

A „Feladatok a XXI. századra” című dokumentum két fejezetben foglalkozik behatóan a biológiai sokféleség védelmének és a biotechnológiai fejlesztéseknek és együttműködéseknek a kérdéseivel és további feladataival. Emellett számos fejezet tér ki sajátos ökológiai problémákra: így többek között az óceánokról vagy például a hegyvidéki térségek szélsőségesebb (és sérülékenyebb egyensúlyú) környezeti állapotáról szóló részek is érintik az adott terület biológiai forrásait, valamint az azokat érő hatásokat. E kérdésekről a vita részben hasonló módon folytatódott, mint a Biológiai Sokféleség Egyezményét előkészítő bizottságban. A fejlődők a területükön található biológiai sokféleség megőrzésének „árát” a fejlettektől kérik. A vitában sajátosan került elő az átalakuló gazdaságú országok ügye: egyes képviselőik szükségesnek tartották annak megfogalmazását, hogy ezen országoknak is a fejlődők igényeihez hasonló pénzügyi támogatásokra van szükségük. Nem jogilag kötelező érvényű dokumentumról lévén szó, végül a két említett fejezetre kialakított megállapítások és akciótervek néhány kérdésben túlmutatnak a Biológiai Sokféleség Egyezményében kötött kompromisszumokon.

(b) Erdők

Eredetileg az erdőkre vonatkozóan is nemzetközi egyezmény kidolgozását tervezték, de ez döntően a fejlődő országok néhány képviselőjének – mindenekelőtt Malaysia és részben India delegációjának – tiltakozása miatt megghiúsult (Malaysiáé az összes trópusi nyersfaexportnak mintegy a felerésze). Részben hasonló, részben „engedékenyebb” álláspontot képviseltek a kiterjedt erdőségekkel rendelkező dél-amerikai országok képviselői is. A fejlődők egyrészt a nemzeti szuverenitás körébe tartozó kérdésként kezelték a területükön található természeti erőforrások hasznosítását, másrészt – elismerve az erdők szén-tározókként és nyelőkként betöltött globális környezeti jelentőségét – azt vetették fel, hogy az azok megtartásából és fokozott védelméből fakadó elmaradt bevételeiket és költségeiket a fejlettek térítsék meg. Ezzel szemben az eredetileg tervezett egyezmény elsősorban a trópusi erdők hasznosításának

korlátozását célozta volna, ugyanakkor a világ erdőállományának csak 46 %-a található a fejlődő országok területén, az erdőkből származó termékekből viszont csak 14 %-kal részesülnek a világpiacon. Említésre méltó, hogy e vitában az átalakuló gazdaságú országok erdőgazdálkodási ügyeit a fejlett országokéval együtt vették figyelembe. A vitában végül egyezség született: eszerint – a kanadai és több európai ország delegációjának kompromisszumkereső tevékenységének eredményeképpen – a nyilatkozat a világ valamennyi erdőterületére vonatkozik és – különösen az indiai delegáció által a nemzeti szuverenitás bizonyos mértékű korlátozása miatt hangsúlyozott fenntartások ellenére – a fenntartható erdőgazdálkodásra és erdőkitermelésre nemzetközileg elfogadott alapelvek is érvényesek lesznek.

(c) Léghő

A levegőkörnyezet kérdéseivel foglalkozó fejezet volt a „Feladatok” egyik legvitatottabb része (9. fejezet). Ez volt az egyetlen fejezet, amelyet a legutolsó pillanatig teljes egészében „nyitva” (azaz szögletes zárójelben hagytak) elsősorban Szaúd-Arábia és néhány más kőolajtermelő ország (Kuvait, Algéria, Líbia) kérésére. Ezek a delegációk e fejezet elhagyását is javasolták arra hivatkozva, hogy az Éghajlatváltozási Keretegyezmény már megszületett. (A kőolajtermelőket nyilván érzékenyen érinti az a tény, hogy a légköri kibocsátások jelentékeny része a fosszilis energiahordozók felhasználásából származik és a javasolt feladatok között van a fajlagos energiafelhasználás csökkentése, az alternatív energiaforrások fejlesztése.) Valójában a 9. fejezet egyrészt a klíma mellett részletesen foglalkozik a sztratoszférikus ózonréteg és a határokon áttérjedő levegőszennyezés kérdéseivel is, másrészt a konvenciótól eltérő jelleggel fogalmazza meg a hosszútávú feladatokat, harmadrészt részletesen szól az egyes gazdasági ágazatok idevonatkozó teendőiről is. Messzemenően kiálltak a fejezet szükségszerűsége mellett a fejlett országok (az Európai Közösség tagállamai, Ausztria, Japán, USA stb.; érvelésük szerint a légkör problémái nem szűkíthetők le az éghajlatváltozás kockázatára) és néhány dél-amerikai ország (Brazília, Chile, felemlítve az „ózonlyuk” területüket érintő veszedelmét).

(d) Édesvíz-készletek

Az édesvízkészletek csökkenésének és egyes területeken tapasztalható elszennyeződésének problémáját, valamint e készletek fenntartható hasznosítását és védelmét illetően meglehetősen egyértelmű egyetértés alakult ki már az Előkészítő Bizottság keretében lefolytatott egyeztetések során. A célkitűzések, a szükséges teendők konkrét megfogalmazása azonban szinte teljes mértékben nyitott maradt, s a Konferencia munkacsoportjára várt a feladat, hogy néhány nap alatt megkísérelje e szövegrész véglegesítését. Az egyedüli, hosszabb vitát kiváltó kérdés az Előkészítő Bizottság javaslatára ez év elején Dublinban tartott és a vízkészletek szakmai-tudományos kérdéseivel foglalkozó konferencia ajánlásainak figyelembevétele vagy az azokra vonatkozó hivatkozások elhagyása volt. E probléma lényege az, hogy a fejlett országok, s mindenekelőtt az Európai Közösség tagországai a Dublinban elfogadott

sokoldalú ajánlásokat a fenntartható vízkészlet-gazdálkodás elvi alapjának tekintik, míg a fejlődők többsége az ott megfogalmazott programban nem látta érdekeinek egyértelmű tükröződését. Végül e kérdésben a fejlettek képviselői „engedtek”, s ettől eltekintve egyezség született mind a legfontosabb feladatokat, mind azok költségbecsléseit illetően. Az előbbieket többek között a következő témaköröket tartalmazzák: vízkészlet-gazdálkodás, védelem, vízminőség, ivóvíz-ellátás, a víz szerepe a fenntartható városfejlesztésben és élelmiszertermelésben, az éghajlatváltozás hatása a vízkészletekre.

(e) Nemzetközi környezetvédelmi intézményrendszer

A nemzetközi környezetvédelmi intézményrendszer továbbfejlesztésével foglalkozó munkabizottságban az alapvető kérdés az volt, hogy szükség van-e az ENSZ-családon belül a Feladatok megvalósítása céljából újabb intézmények létrehozására, vagy pedig a már meglévő ENSZ szervek, szakosított intézmények lássák el ezt a tevékenységet. Kompromisszumos megoldásként az kínálgzott, hogy létre kell hozni az ENSZ-en belül az egyes főszervek (Közgyűlés, ECOSOC) tevékenységére támaszkodó központi mechanizmust, amely a környezetvédelmi együttműködésben érintett szakosított intézmények, programok és pénzügyi alapok közötti együttműködést koordinálná, biztosítva ezzel a Konferencián elfogadott ajánlások megvalósítását. Egyetértés volt abban is, hogy a fenntartható fejlődés gyakorlatba történő átültetése érdekében a feladatkörök felosztásával újra kell gondolni az egyes szakosított és pénzügyi intézmények (UNEP, UNDP, UNCTAD, Világbank stb.) közötti munkamegosztás alapjait.

Végül döntés született az ECOSOC keretében a magasszintű Fenntartható Fejlődés Bizottság (Commission on Sustainable Development) létrehozásáról. E bizottság foglalkozik majd a „Feladatok”-ban felsorolt programok végrehajtásának áttekintésével, koordinálásával és értékelésével, pontosabban az egyes kormányoktól a feladatok megvalósításáról kapott információk feldolgozásával, az ágazatközi problémák (finanszírozás, technológia-átadással kapcsolatos kérdések) kezelésével, a fontosabb nemzetközi környezetvédelmi egyezmények végrehajtásának felülvizsgálatával a részes felek konferenciái által nyújtott információk alapján. A Bizottság nem rendelkezik majd semmiféle jogkörrel arra nézve, hogy közvetlenül befolyást gyakoroljon az egyes kormányok környezeti és fejlesztési politikájára, ezért tevékenységét elsősorban különböző nemzetközi környezetvédelmi és fejlesztési intézményeken, valamint nem-kormányzati környezetvédelmi szervezeteken keresztül közvetetten történő nyomásgyakorlásra építi. Ebből a megfontolásból rendkívül jelentős a környezet és fejlesztés témakörében érdekelt fontosabb kormányközi és nem-kormányközi szervezeteknek a Bizottság munkájába történő bevonása. Tanácsadó szervként a Bizottság mellett a környezet és fejlesztés témakörébe vágó tudományágak képviselőiből, neves nemzetközi szakértőkből álló tanácsadó testület működik majd.

A Bizottság létrehozására irányuló elképzelések szerint, létszáma nem haladhatná meg az ECOSOC taglétszámát (54), tagjait az arányos területi képviseleti elv alapján az ECOSOC tagjai választanák, míg a többi ENSZ tagállam megfigyelői státuszt kapna. A

testületben az egyes országok miniszteri szinten képviseltetnék magukat. Évente egy alkalommal két-három hetes időtartammal ülésezne. A hatékony együttműködés érdekében tisztázták az érintett intézmények közötti munkamegosztást. A Közgyűlés feladata a környezetvédelmi együttműködés elvi kérdéseinek megtárgyalásán kívül a Feladatok megvalósításának rendszeres felülvizsgálata és a későbbiekben létrehozandó intézmények kérdéseiben való döntéshozatal; az ECOSOC a Közgyűlés munkáját az ENSZ-családon belüli koordinációs feladatok ellátásával, illetve a Feladatok gyakorlatban történő átültetésével kapcsolatos, a Közgyűlésnek, az egyes szakosított intézményeknek és a tagállamoknak teendő ajánlásaival segíti. Az illetékes ENSZ intézmények beszámolóiban kötelesek tájékoztatni az ECOSOC-ot a Feladatok megvalósítására irányuló terveikről. A Fenntartható Fejlődés Bizottságának az ENSZ-en belüli együttműködésére vonatkozó javaslatait az ECOSOC koordinációs feladatkörének a keretében fogják megvitatni. A Közgyűlés a Bizottság jelentését az ECOSOC éves jelentésének a keretében tárgyalja majd. Az ENSZ-családon belül a Feladatok megvalósítására irányuló koordinációt közvetlenül az ENSZ főtitkár felügyelete alá tartozó Adminisztratív Koordinációs Bizottság (ACC) hatáskörébe utalták. Ennek illetékességébe tartozik a Feladatok megvalósításába bevont multilaterális pénzügyi szervezetek és az ENSZ intézmények közötti kapcsolat magas adminisztratív szinten történő biztosítása. Egyúttal felelős azért is, hogy az ebben érintett ENSZ szakosított intézmények rendszeresen beszámolót készítsenek tevékenységükről a Fenntartható Fejlődés Bizottságnak. Az ENSZ Titkárságon belül önálló titkársági szervezet jön létre a Feladatok megvalósításával kapcsolatos tevékenység végrehajtásának támogatására, amely közvetlenül az ENSZ főtitkáranak (mint ACC elnöknek) tartozik majd beszámolási kötelezettséggel.

(f) Nemzetközi jogi eszközök

Már a Konferencia előkészítő szakaszában is a fejlett országok erőteljesen szorgalmazták a jelenlegi környezetvédelmi egyezmények szervezett áttekintésének szükségességét. Vitatott volt azonban, hogy mely megállapodásokat, illetve azok végrehajtását vizsgálják felül. A fejlődő országok azt az álláspontot képviselték, hogy a legtöbb környezetvédelmi megállapodás az együttműködés olyan szakaszában jött létre, amelyben még nem volt biztosított részvételük a jogalkotási folyamatban, így azok nem tükrözik megfelelően érdekeiket, ezért azok felülvizsgálatára van szükség. A fejlődő országok egyúttal hangsúlyozták, hogy külső segítségre van szükségük belső környezetvédelmi jogalkotásuk megteremtéséhez. Egyetértés volt abban, hogy a fenntartható fejlődés nemzetközi jogi kodifikációs folyamatának egységes alapon, minden térség sajátos feltételrendszerének figyelembevételével kell történnie. A nemzetközi jogi intézményrendszer felülvizsgálatának alapjául a jelenleg hatályos nemzetközi jogi megállapodások és mechanizmusok működésének hatékonysági kritériumai szolgálnak. Felmerült annak a lehetősége, hogy a korábbi UNEP-gyakorlatnak megfelelően a kormányok által kijelölt nemzetközi jogi szakértők meghatározott időszakonként összegyűljenek az időszerű feladatok meghatározására. Eredetileg a Hexagonale kezdeményezésére, később pedig osztrák-magyar javaslatra napirendre került egy átfogó nemzetközi vitamegelőzési és vitarendezési mechanizmus kidolgozásának a gondolata is.

(h) Pénzügyi kérdések

Amellett, hogy a „Feladatok” külön fejezetet is szentel a legfontosabb pénzügyi problémáknak és teendőknek, szinte minden más fejezetben is megjelennek a pénzügyi kérdések. A munkabizottság e bekezdéseket összesített formában tárgyalta és fogadta el. A Konferencia titkársága által készített becslések szerint a „Feladatok” megvalósításához évente mintegy 600 milliárd USD szükséges és ebből 125 milliárd dollárt kellene a fejlett országoknak folyósítaniuk úgy, hogy évente bruttó hazai terméküknek (GDP) 0,7 %-át fordítsák a fejlődő országok fejlesztési programjainak segélyezésére. (Ez az összeg jelenleg mintegy 55 milliárd dollár.) A fejlődő országok azt sürgették, hogy ezt a segélyezési arányt mielőbb, de legkésőbb 2000-ig minden érintett ország érje el. Ez a megoldás több ország számára elfogadhatatlan volt, a végső megfogalmazás csak a segélyek növelésének követelményére utal, ugyanakkor több ország – Japán, Ausztria, az Európai Közösség tagállamai együttesen, Németország külön is – bejelentette, hogy ettől függetlenül fokozott támogatást nyújt a fejlődők környezetvédelmet is szolgáló feladataihoz. A Párizsi Klub hitelezői felszólítást kaptak, hogy a legszegényebb, súlyosan eladósodott országokat adósságkönnyítésben részesítsék. Kielezett vita folyt három alapvető pénzügyi intézmény sorsáról, működési hatékonyságáról: a Hivatalos Fejlesztési Segélyalapról (Official Development Assistance, ODA), amely az államok hivatalos, a szokásos nemzetközi pénzügyi feltételeknél lényegesen kedvezőbb segély- és hitelnyújtásait foglalja magában; a Nemzetközi Fejlesztési Társaságról (International Development Association, IDA), amely a Világbank által 1960-ban alapított és a legszegényebb fejlődő országok számára különlegesen kedvező feltételű, hosszúlejáratú hiteleket adó leánybankja; valamint a Világbank, a UNEP és a UNDP által felügyelt Globális Környezeti Segélyprogramról (Global Environment Facility, GEF). Ez utóbbi 1990-ben jött létre 36 ország részvételével (Magyarország nem tagja) és alapvetően az éghajlatváltozási, a biológiai sokféleséggel kapcsolatos és vízellátási-vízminőségi témákban ad pénzügyi támogatást. Megállapodás született arra is, hogy a GEF működését a korábbinál demokratikusabb alapokra helyezik úgy, hogy a kedvezményezett országoknak nagyobb beleszólásuk lehessen az alapok felhasználásába.

A vita során a fejlett országok a környezeti és fejlődési problémák és feladatok összefüggéseinek azt az oldalát hangsúlyozták, hogy a környezettel kapcsolatos teendők finanszírozásának alapja az általános gazdasági fejlődés és ezáltal teremtnék meg azok a feltételek, amelyek lehetővé teszik a környezeti problémák megoldását. A fejlődő országok viszont arra irányították a figyelmet, hogy számukra egyszerre jelent feladatot a fejlettségi szintkülönbség csökkentése (és ezzel összefüggésben az átlagosnál nagyobb fejlesztési teher), valamint a környezeti problémák megoldása. Ez a megközelítés az országokat gyakorlatilag három csoportba osztotta: a fejlett országokra, mint donorokra, a fejlődőkre, mint kedvezményezettekre és az átmeneti gazdaságokként nyilvántartott volt szocialista országokra. Ez utóbbi országcsoportról komoly vita alakult ki: a fejlődők ragaszkodtak ahhoz, hogy rajtuk kívül minden más ország az adományozók körébe kell, hogy tartozzék. Mind az

éghajlatváltozási, mind a biológiai sokféleségre vonatkozó egyezményben olyan megoldás született, amely szerint az említett országok a fejlett országok kategóriájába tartoznak, ám számukra – a piacgazdaságra való átmenet időszakában – a pénzügyi vállalások önkéntesek (tehát nem jelentenek kötelezettséget). Végül hasonló megoldást fogadtak el a „Feladatok”-ban említett pénzügyi keretekkel kapcsolatban is.

(g) Technológia-átadás

A technológia-átadás kérdéseivel, technikai megvalósításával és lebonyolításával külön munkabizottság foglalkozott. Formailag a Feladatoknak a környezeti szempontból megfelelő és biztonságos technológia kérdéskörével foglalkozó 34. fejezetét tárgyalták. A technológia-átadás témájának lényege az, hogy környezetbarát technológiák és a mögöttük lévő szaktudás szervezett és támogatott áramlását tegye lehetővé a fejlett országoktól a fejlődők irányába. E technológiák jellemzőiről heves vita folyt: olyan technológiákról van szó, amelyek a környezetre nézve biztonságosak, azt csak kismértékben terhelik és a természeti erőforrások (anyag, energia) vonatkozásában takarékosak. A fejlődők – kimondatlanul is – ragaszkodtak ahhoz, hogy kevésbé hatékony, a szállító országban esetleg már környezeti okokból meg sem engedett technológiákat ne kapjanak. Az átalakuló országok kérdése és a technológia-átadásban való sajátos érdekeltsége – tekintettel arra, hogy e témával alapvetően a Főbizottság foglalkozott – csak áttételesen merült fel. A fő érdekellentétek itt is a fejlődők csoportja (Pakisztán vezetésével és India nagyon aktív szerepvállalásával) és a fejlett országok csoportja (elsősorban az USA, az Európai Közösség és Japán aktív érdek-kifejtésével) között jelentkeztek.

A környezetbarát technológiák és rendszerek jellemzőinek körülírása mellett, a technológia-átadás konkrét elveiről és feladatairól folyt a vita. Végül megegyezés született a fontosabb teendők ügyében: nemzetközi információs hálózat létrehozása országos, szubregionális és regionális szinteken (technológiák, forrásaik, elérhetőségük, környezeti kockázatuk); a technológiákhoz jutás elősegítése és támogatása (ezen belül a magánszektor kormányzati és a nemzetközi szervezetek általi támogatásának szükségessége annak érdekében, hogy a fejlődő országok részére is elérhetővé tegyék az akár a szabadalommal is védett korszerű technológiákat); a környezetbarát technológiák fejlesztésére és alkalmazására alkalmas kapacitások erősítése és bővítése; a kutatóközpontok közötti együttműködés fejlesztése a fejlett országok technológia-átadásának elősegítésére; a nemzeti intézményekkel kapcsolatban álló demonstrációs központok kialakítása szoros együttműködésben a magánszektorral; együttműködési és támogatási programok támogatása; technológiák hatásvizsgálatára (kockázat elemzés, környezeti hatásvizsgálat) alkalmas kapacitások fejlesztése, különösen a fejlődő országokban; hosszútávú együttműködés elősegítése a fejlett és fejlődő országok vállalkozásai között (a multinacionális vállalatok sajátos szerepének kiemelése). A Konferencia résztvevői

A Konferenciára a 178 ENSZ-tagállam közül 172-ből érkezett hivatalos delegáció. A Föld Csúcstalálkozón – az annak megnyitásakor kiadott nem végleges névsor szerint – 110 ország delegációját államfő vagy kormányfő vezette: 64 államfő, 46 kormányfő; továbbá 8 államfő-helyettes (B. melléklet). Az ENSZ 17 szakosított szerve mellett számos nemzetközi szervezet és ügynökség képviselői megfigyelőként voltak jelen.

Előzetesen 1420, végül hivatalosan 761 nem-kormányzati (mindenekelőtt környezetvédelmi) szervezet jelentkezett be a Konferenciára (a titkárság 1992. májusi, illetve a Konferencia utolsó napjaiban közreadott nem végleges adatai szerint), s végső soron több mint kétezeren képviselték a nem-kormányzati szervezeteket.

A külföldi sajtóügynökségektől több mint 8700 főt jelentettek be (emellett több mint 4300 fő vett részt Brazíliából, beleértve az újságírók mellett a technikai személyzetet is).

Összesen mintegy 30000 résztvevője volt az ENSZ-konferenciának.

A Magyar Köztársaságnak a konferencián való képviselőségéről külön kormányhatározat született (3179/1992). A delegációt Keresztes K. Sándor környezetvédelmi miniszter, a csúcstalálkozó idején pedig Göncz Árpád köztársasági elnök vezette; a delegáció munkáját a konferencia első hetében Katona Tamás külügyminisztériumi államtitkár, a delegáció helyettes vezetője irányította. (A köztársasági elnök csak a csúcstalálkozó időszakában, Keresztes K. Sándor és Rott Nándor pedig a konferencia második hetében csatlakozott a delegációhoz.) A hivatalos magyar delegáció tagjai a bejelentés (akkreditálás) alapján formálisan képviselői, helyettes képviselői és tanácsadói minőségben vettek részt; gyakorlatilag a „politikai” delegáció mellett szakértői csoport tevékenykedett, s a delegáció munkáját a külképviselet tagjai segítették.

A „képviseleként” bejelentett delegációtagok: dr. Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke, delegációvezető; Keresztes K. Sándor, miniszter, delegációvezető-helyettes, Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium (KTM), dr. Katona Tamás, államtitkár, delegációvezető-helyettes, Külügyminisztérium (KÜM); dr. Rott Nándor, a Környezetvédelmi Bizottság elnöke, Országgyűlés; dr. Kiss Róbert, a Környezetvédelmi Bizottság elnökhelyettese, Országgyűlés; dr. Láng István, főtítkárs, Magyar Tudományos Akadémia; dr. Vásárhelyi Judit, elnökhelyettes, Független Ökológiai Központ; Benyhe János, nagykövet, Brazil Nagykövetség. A „helyettes képviselőként” bejelentett szakértők: dr. Botos Balázs, államtitkár-helyettes, Ipari és Kereskedelmi Minisztérium (IKM); dr. Nathon István, főosztályvezető, KÜM; Tőkés István, főosztályvezető, KTM; dr. Bulla Miklós, főosztályvezető, KTM; dr. Poós Miklós, főosztályvezető-helyettes, IKM; dr. Faragó Tibor, igazgató, Országos Meteorológiai Szolgálat; Szombati Béla, a köztársasági elnök tanácsadója; dr. Csorba András, főtanácsos, Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma; Nechay Gábor, főtanácsos, KTM; Gyebnár István, főelőadó, KÜM. A tanácsadóként bejelentett delegációtagok: dr. Bagó Sándor, tanácsos, Brazil Nagykövetség; Nagy Bálint, első titkár, Brazil Nagykövetség; Dudás Mihály, harmadtitkár, Főkonzulátus, Sao

Paulo; Fekete György, kereskedelmi titkár, Rio de Janeiro; valamint Mészáros Attila, középiskolai tanuló.

A Nemzetközi Napenergia Társaság Igazgató Tanácsának az ENSZ-Konferenciához és a „Global Forum”-hoz csatlakozó, azokkal párhuzamosan Rio de Janeiroban tartott ülésén vett részt Imre László, a Budapesti Műszaki Egyetem professzora. A nem-kormányzati környezetvédelmi szervezeteknek ugyancsak a Konferenciához kapcsolódó nagyszabású találkozóján képviselte a Magyar Természetvédők Szövetségét dr. Schmuck Erzsébet, a szövetség elnöke, valamint azon részt vett – egy környezetvédelmi pályázat nyerteseként – Szentiványi Katalin középiskolai tanuló. Magyarországról a sajtó számos munkatársa is a helyszínen követte figyelemmel a konferencia eseményeit; így többek között hosszabb-rövidebb ideig jelen volt a Magyar Televízió, a Magyar Nemzet, a Vasárnapi Hírek, a Népszabadság több munkatársa.

A Konferencia helyszíne és körülményei

Az ENSZ-konferenciát a „Riocentro”-ban tartották, amely Rio de Janeiro városközpontjától 40 km-re fekvő épületegyüttes és néhány meglévő kiállítási csarnok felhasználásával a nagy eseményre készült el. Néhány jellemző adat: 60000 m²-es alapterület, ezen belül található a kétszintes Kongresszusi Csarnok (23000 m²-es alapterülettel, melynek része a Plenáris ülésterem 1800 üléssel, delegációnként 4-4 hellyel az ENSZ előírásainak megfelelően), a Központi Csarnok további 3 konferenciateremmel, ahol 1100-1100 ülés hely van (delegációnként 3-3), a Kiállítási Csarnok a 178 delegáció irodáinak számára.

A biztonsági intézkedések általában, de különösen a csúcstalálkozó idején rendkívüliek voltak: mind a városban, mind a konferencia helyszínén állandóan nagy számban jelen voltak a brazil szövetségi rendőrség, a katonai rendőrség és a fegyveres erők egységei.

A Konferenciának rendkívül forgalmas, külön sajtóirodája, távközlési központja, az összes helyszínt összekötő számítógépes információs rendszere volt. A sajtótájékoztató szolgálat keretében folyamatosan tartották tájékoztatókat a különböző nemzetközi, kormányzati és nem-kormányzati szervezetek; itt került sor a „Visegrádi Hármak” képviselőinek közös sajtótájékoztatójára is. A Konferencia saját napilapja, – a The New York Times-szal és a Jornal do Brasil-lal való együttműködésben készülő – Földi Csúcs Hírek (Earth Summit Times) részletesen tudósított nemcsak a hivatalos tanácskozásról, hanem minden ahhoz kapcsolódó eseményről. Emellett kiadványok, írásos állásfoglalások ezreit adták közre a különböző szervezetek.

5. A Konferencia dokumentumai

Az ENSZ-konferencia előkészítésének, tevékenységének közép-pontjában öt alapvető dokumentum vitája, elfogadása, aláírása állt. Ezek:

- Riói Nyilatkozat a Környezetről és a Fejlődésről (Rio Declaration on Environment and Development)
- Feladatok a XXI. századra (Agenda-21)
- Nyilatkozat az Erdőkre vonatkozó Elvekről (Statement on Forest Principles)
- Keretegyezmény az Éghajlatváltozásról (Framework Convention on Climate Change)
- Egyezmény a Biológiai Sokféleségről (Convention on Biological Diversity)

A két nemzetközi egyezmény előkészítésére 1991-ben alakult Kormányközi Bizottságok 1992. májusára elkészítették az egyezmények szövegtervezetét. E két egyezményt az ENSZ-konferencián nyitották meg aláírásra 1992. június 4-én, illetve 5-én.

A további három dokumentum szövegének jelentős részében már megegyezés született a Konferencia előtt az Előkészítő Bizottság (PrepCom) ülésein. Az eredetileg tervezett – az 1972-es Stockholmi Nyilatkozat alapelveit, tartalmát kibővítő és pontosító – „Föld Charta” (Earth Charter) helyett készült végül az „egyszerűsített” Riói Nyilatkozat. Az erdők védelméről pedig a FAO egy korábbi javaslata alapján ugyancsak egyezményt terveztek, de végül csak az alapelveket tartalmazó nyilatkozat tervezete készült el. E három szövegtervezetben együttvéve egy teljes témakör (az Agenda-21-nek a légkörről szóló 9. fejezete), valamint mintegy nyolcvan további bekezdés maradt nyitott és az UNCED-re várt az ezekben való megegyezés. A munkacsoportokban folytatott egyeztetések nyomán e három – nemzetközi jogi szempontból kötelezettségeket nem jelentő – dokumentumot egyhangúan elfogadta a csúcstalálkozó június 14-én. A Riói Nyilatkozat

A Riói Nyilatkozat a Környezetről és a Fejlődésről a fenntartható fejlődés 27 alapelvét tartalmazza (E. melléklet). A korábbi elképzelések szerint egy részletes „Föld Charta” született volna, amelyben alapvető és határozott kötelezettségvállalások lettek volna a környezet védelméről és a fejlődő országok megsegítéséről. Ennek tervezetéről hosszadalmas tárgyalások folytak a világkonferencia előkészítő bizottságának ülészeit, de nem sokkal a konferencia előtt nyilvánvalóvá vált, hogy az alapvető kérdésekben (legalábbis a hátralevő időszakban) nem érhető el minden résztvevő által elfogadható kompromisszum. Ennek megfelelően a Riói Nyilatkozat csak általános elveket mond ki. Az ENSZ-konferencián – több delegáció előzetes kérése ellenére – e dokumentumról már nem nyitottak vitát. Többek között a környezetért viselt kölcsönös, de megkülönböztetett felelősség elve több fejlett ország – mindenképp az USA – számára nehezen volt elfogadható. A dokumentum egyik fontos érdeme annak megfogalmazása, hogy mind a termelést, mind a fogyasztást és a népességpolitikát a fenntartható fejlődés

követelményeinek kell alárendelni. A fejlődő országok sikerét jelenti annak hangsúlyozása, hogy minden országnak jogában áll a fejlődés érdekében saját természeti erőforrásainak kiaknázása. Nagyjelentőségű az elővigyázatosság elvének hangsúlyozása is: ennek értelmében akkor is mindent meg kell tenni a környezetre gyakorolt hatások mérsékléséért és elkerüléséért, ha megfigyeléseink vagy tudományos ismereteink alapján nem tudjuk kellő pontossággal felmérni e hatások jellegét, mértékét, következményeit és ezek esetleges visszafordíthatatlanságát. Ez az elv rendkívül lényeges volt többek között az éghajlati keretegyezmény kidolgozásánál is. Nemzeti szinten a környezeti hatástanulmányok szükségességére hívja fel a figyelmet a nyilatkozat.

A Konferencia zárótalálkozóján (a június 14-ei plenáris ülésen) végül csak az USA jelentett be fenntartást e dokumentum néhány pontjával kapcsolatban; ettől eltekintve egyhangúan – közfelkiáltással – elfogadták e nyilatkozatot.
Feladatok a XXI. századra

A „Feladatok a XXI. századra” (Agenda-21) elnevezésű dokumentumot egy többszáz-oldalas, 40 fejezetből álló kötet tartalmazza. E dokumentum lényegében környezetvédelmi és azzal kapcsolatos társadalmi-gazdasági problémák sokoldalú, rendezett összefoglalása, ajánlások és programok jegyzéke és ez utóbbiak megvalósításához szükséges anyagi erőforrások becslése. E dokumentum négy nagyobb részből áll. Az első rész a fenntartható fejlődés olyan alapvető társadalmi és gazdasági témaköreit tárgyalja, mint a fejlődés elősegítése és a szegénység leküzdése a fejlődő országokban, a fogyasztási szokások megváltoztatása a fenntartható fejlődés szempontjainak tekintetbevételével és a népesedéspolitiká. A második rész a környezeti és természeti problémákkal, a környezetre gyakorolt káros hatások mérséklésének vagy kiküszöbölésének témáival foglalkozik. A fő témakörök: a légkör védelme, az óceánok, a szárazság és az elsivatagosodás, az erdőpusztulás, az édesvíz-készletek, a biológiai sokféleség védelme és a biotechnológia, a veszélyes és a nukleáris hulladékok kezelése. A harmadik rész áttekinti a főbb társadalmi csoportok szerepét, feladatait, igényeit a fenntartható fejlődés megvalósításában; a külön fejezetekben vizsgált csoportok: a gyermekek, a nők, a bennszülöttek, a helyi önkormányzatok, a szakszervezetek és a nem-kormányzati szervezetek. Az utolsó rész a fejlődéshez szükséges eszközök témaköreivel foglalkozik. Ebben szó van a pénzügyi forrásokról és intézményekről, a környezeti szempontból megfelelő műszaki eszközök és eljárások átadásáról, a tudomány szerepéről, az oktatásról és a nevelésről, a Feladatok megvalósításához is szükséges nemzetközi intézményrendszeréről (beleértve a szervezeteket és a jogi eszközöket is), végül a fenntartható fejlődés konkrét feladatainak megoldásához megfelelő nemzeti döntéshozó intézményekről és eljárásokról. Külön említésre méltó, hogy a pénzügyi keretekre vonatkozó szövegrész végül azt a kompromisszumot tartalmazza a már korábban említett és a bruttó hazai termék 0,7 %-ára vonatkozó megoldás helyett, hogy a fejlődő országok számára nyújtandó pénzügyi segélyeket növelni kell – konkrét számszerű követelmény megadása nélkül.

A zárótalálkozón a következő delegációk jelentettek be fenn tartásokat e dokumentummal kapcsolatban: USA, Szaúd-Arábia (a teljes 9. fejezetre és néhány további bekezdésre), Kuvait, Fülöp-szigetek, Franciaország (az 1. fejezetre), Mauritius (a 17. fejezetre). Ugyanakkor kifogást egyetlen delegáció sem emelt a dokumentum elfogadása ellen, így ezt a nagyjelentőségű, bár nemzetközi jogi kötelezettségeket nem tartalmazó dokumentumot végül – egyhangúan és egészében – fogadták el.

Nyilatkozat: Elvek az Erdőkről

A dokumentum teljes és pontos elnevezése: „Jogilag nem kötelező érvényű hivatalos nyilatkozat az összes erdőtípust érintő gazdálkodásra, védelemre és fenntartható fejlesztésre vonatkozó globális egyetértés elveiről” („Non-legally binding authoritative statement of principles for a global consensus on the management, conservation and sustainable development of all types of forests”). E dokumentum eredetileg ugyancsak nemzetközi egyezménynek készült. A megelőző viták alapján azonban olyan érdekellentétek merültek fel többek között a fejlettek és a jelentősebb erdőségekkel rendelkező fejlődők között, hogy lehetetlenné vált – legalábbis a Konferenciára – akár egy „gyenge” egyezmény kidolgozása közmegegyezéssel.

Bár korábban jószerével csak a trópusi „esőerdők” problémája került a figyelem középpontjába mint a globális környezetváltozással összefüggő kérdés, végül a nyilatkozatban kifejtett elvek valamennyi erdőtípusra vonatkoznak. Ez a megközelítés tudományos szempontból is sokkal helyesebb: egyrészt általánosabban érintik a növénytakaró és ezen belül az erdőségek sokoldalú szerepét, másrészt olyan regionális környezeti hatásokra is tekintettel vannak, mint a savas esők problémája és ennek az erdőkre gyakorolt hatása. Az elvek alkalmazása kiterjed a gazdálkodásra, a védelemre és a fenntartható („tartamos”) fejlődésre. A konferencia dokumentumaiban általában szó van arról, hogy a természeti erőforrások minden ország szuverén tulajdonát képezik; ezzel összhangban ez a nyilatkozat ugyanezt az elvet fogalmazza meg az erdők vonatkozásában. Ez utóbbi kérdés a viták és az érdekellentétek egyik sarkalatos pontja: az erdőknek fontos szerepe van a globális környezet állapotának stabilitásában (például a szén vagy az oxigén természeti körforgalmán keresztül) vagy az ökológiai folyamatok, a biológiai sokféleség fenntartásában, de ugyanakkor minden egyes ország szuverén módon dönthet – elsősorban nemzeti érdekeinek tekintetbevételével – a területén található erdőkről. A nyilatkozat felszólít arra, hogy a közvetlen gazdasági érdekeken túlmenően figyelembe kell venni az erdők környezetvédelmi (élőhelyi, vízvédelmi) szerepét is, valamint a meglévő erdőterületek védelme mellett, szükség van e területek növelésére is. Az erdők szerepe lényeges más nemzetközi egyezmények, programok szempontjából is: ezért fontos annak hangsúlyozása, hogy a fenntartható erdőgazdálkodás elveinek többek között az éppen elkészült két egyezménnyel – az éghajlatváltozásra és a biológiai sokféleség védelmére vonatkozó egyezménnyel – is összhangban kell lenniük.

A pénzügyi, technológiai kérdéseknek is nagy teret szentel az egyezmény. Az ezekkel kapcsolatos megállapítások lényege az, hogy a fejlődő országokat támogatásban kell részesíteni – mindenekelőtt

globális környezeti problémákkal kapcsolatos megfontolások miatt – a fenntartható erdőgazdálkodás érdekében tett erőfeszítéseikért.

Az ENSZ-konferencia zárótalálkozóján csak az USA jelentett be fenntartást e dokumentummal kapcsolatban.

Keretegyezmény az Éghajlatváltozásról

Az egyezmény fő célkitűzése az üvegházhatású gáznemű szennyező anyagok légköri koncentrációjának stabilizálása olyan szinten, hogy megelőzhető legyen az emberi tevékenységből eredő veszélyes mértékű éghajlatváltozás kialakulása. A keretegyezmény fontosabb elemei: a fejlett és az átalakuló gazdaságú országok gazdasági tevékenységéből eredő üvegház-gáz kibocsátás korlátozása; az üvegház-gázok nyelőinek és tározóinak védelme; a fejlett országok által olyan pénzügyi-műszaki-tudományos segítség biztosítása, amely lehetővé teszi azt, hogy a fejlődő országok teljesíthessék az egyezményben előírt feladataikat, és mérsékelhessék az éghajlatváltozással kapcsolatos esetleges hátrányos következményeket; az éghajlati rendszerre vonatkozó megfigyelések, kutatások feltételeinek javítása; az információcsere, tudományos együttműködés, oktatás, közvélemény tájékoztatásának elősegítése. Az éghajlatváltozás problémáival kapcsolatban a fejlettek és a fejlődők közötti alapvető ellentmondásokat úgy oldja fel az egyezmény, hogy egyfelől tartalmazza „a közös, de megkülönböztetett felelősség elvét” és azt, hogy a fejlett országoknak kell vezető szerepet játszaniuk az éghajlatváltozással összefüggő problémák megoldásában, másfelől elismeri a fejlődők sajátos helyzetét és további megkülönböztetett fejlődési igényeit. A konkrét kompromisszumoknak három fő csoportja van:

- a fejlett országok képviselői közötti egyezség elsősorban a szén-dioxid kibocsátás korlátozásának vállalására vonatkozóan (az EK együttesen, az EFTA országok, valamint több más OECD ország már korábban vállalta, hogy az egy főre számított antropogén szén-dioxid kibocsátás 2000-et követően már nem haladja meg az 1990-es szintet, az USA viszont elutasította ennek vállalását, ezért az egyezmény a konkrét évszám helyett csak a korábbi – „történelmi” – szinten való korlátozásra utal);
- a fejlődő országok részére a fejlettek által nyújtandó támogatások (új pénzügyi források biztosítása, technológiai-átadás);
- az átalakuló gazdaságú országok számára biztosított „engedmények” (bizonyos mértékű „rugalmasság” az üvegház-gáz kibocsátás korlátozásában, illetve a fejlődők számára szükséges támogatás esetében kötelezettség helyett csak annak lehetősége; e két „engedmény” ellen – a tárgyalások során – többször felszólaltak a fejlődő országok képviselői); olyan szervezet és jogi-pénzügyi intézményrendszer kialakítása, amely a továbbiakban segíti az egyezménnyel kapcsolatos feladatok ellátását.

Ez az egyezmény az új típusú nemzetközi környezetvédelmi megállapodások sorában elsőként veszi figyelembe az átalakuló gazdaságú országok – és ezek sorában hazánk – sajátos gazdasági, fejlődési helyzetét a fent említett kompromisszumokkal. Ennek megoldására az egyezmény – közös lengyel-magyar előterjesztés nyomán – külön kezeli az üvegház-gázok kibocsátásának stabilizálására vonatkozó kötelezettségvállalásokat és külön a pénzügyi támogatásnyújtással kapcsolatos kikötéseket. Míg az előbbiek bizonyos mértékű eltérésekkel egyaránt érvényesek mind a fejlett, mind az átalakuló gazdaságú országokat képviselő részes felek számára, addig az utóbbiak kötelezettségként egyelőre csak a fejlettekre vonatkoznak. Az átalakuló gazdaságú országok bizonyos mértékű „rugalmasságot” kaptak a kibocsátások stabilizálására a fejlettekhez képest.

Az egyezmény azt követően lép hatályba, amikor azt ötven ország ratifikálja. A végrehajtást majd az ENSZ keretében megalakuló testület, az „Éghajlatváltozási Keretegyezményben Részes Felek Konferenciája” fogja ellenőrizni.

Az egyezményt az ENSZ-konferencia idején 154 ország (pontosabban, 153 ország és az Európai Közösségek képviselője) látta el kézjegyével. Külön említést érdemel, hogy Malaysia nem írta alá ezt az egyezményt.

A magyar kormány határozatot hozott arról (3153/92, 1992. április 16.), hogy – bizonyos feltételekkel – vállalható az energiafelhasználásból eredő, egy főre számított szén-dioxid kibocsátásnak az 1985-1987-es évi átlagos szinten való korlátozása 2000-re, valamint folytatható a szén-dioxid megkötésének szempontjából is fontos erdőtelepítési program. Ennek figyelembevételével a Magyar Köztársaság képviselőjében, dr. Göncz Árpád elnök 1992. június 13-án írta alá az Éghajlatváltozási Keretegyezményt.

Egyezmény a Biológiai Sokféleségről

A biológiai sokféleség földi méreteiben rendkívül komoly mértékben és rohamosan csökken. A becslések szerint, ha a jelenlegi trend változatlanul folytatódik, akkor 2050-re a most élő fajok 25 %-át elveszítjük, ami a földtörténet során példátlan sebességű fajpusztulást jelentene. Ez az egyezmény általában az élővilág – az élőhelyek, mikroorganizmusok, állat- és növényfajok – védelme és azok sokféleségének megőrzése érdekében született. Az egyezmény új, nemzetközi jogszabályt jelent a biológiai sokféleség védelmére, a belőle származó haszon „elosztására”, a megőrzéséhez szükséges pénzalapok és technológiák szabad „áramlásának” biztosítására, e témakörben a nemzetközi együttműködés fejlesztésére. Keretegyezményről van szó, amelynek elvei alapján a résztvevő államok konferenciái további részletes megállapodásokat, jegyzőkönyveket dolgozhatnak majd ki.

A fajok számának gyorsuló ütemű csökkenését többek között élőhelyeik megszüntetése, a népességnövekedés több közvetlen és közvetett következménye, a természeti erőforrások nem fenntartható – azaz megújulásukat lehetetlenné tevő – kiaknázása okozza. Az

egyezmény egyebek között kimondja, hogy egyfelől közös érdek a biológiai sokféleség megőrzése, másfelől azonban az egyes országok területén található biológiai sokféleség az adott országok nemzeti tulajdona. Ennek megfelelően csak az adott országok dönthetnek a biológiai sokféleség összetevőinek hasznosításáról és a természeti erőforrásokból keletkező előnyök is mindenekelőtt őket illetik meg. Lényeges elvi megállapítás az is, hogy az egyes országok a területükön végzett tevékenységeikkel nem okozhatnak a biológiai sokféleséget érintő károkat határaikon kívül.

A biológiai sokféleség védelme érdekében az egyezmény ugyancsak elismeri, hogy a fejlett országoknak segíteniük kell a fejlődőket pénzügyileg, technológiai ismeretekkel, eszközök és eljárások átadásával. E segítség nem értendő bele a jelenlegi fejlesztési támogatásokba, hanem azokon túlmenően újabb forrásként kell megjelennie. A természeti erőforrások fenntartható hasznosíthatóságának megvalósítása az egyezmény fontos törekvése és ennek érdekében előírásokat tartalmaz az ezzel kapcsolatos tudományos ismeretek fejlesztésére, a globális megfigyelő rendszer és az adatcserét támogató információs rendszerek kialakítására, valamint a környezeti hatástanulmányok elkészítésének alapelveire, általános követelményeire.

Az egyezmény azt követően lép hatályba, amikor harminc ország ratifikálja. Az egyezmény végrehajtásának koordinálására pedig létre fogják hozni a részes – az egyezményt ratifikáló – Felek Konferenciáját. Ez a konferencia fogja meghatározni és időszakonként felülvizsgálni többek között az átalakuló gazdaságú országok helyzetét, amelyek felkerülhetnek egy az egyezményhez csatolandó jegyzékbe, ezáltal átmenetileg mentesülve a pénzügyi támogatásnyújtási kötelezettségvállalástól.

Az egyezményt az ENSZ-konferencia végéig, azaz 1992. június 5. és 14. között 154 ország (pontosabban, 153 ország és az EK képviselője) látta el kézjeggyével. Külön említést érdemel, hogy az USA nem írta alá ezt az egyezményt mindenekelőtt két fontosabb indok alapján: egyrészt az egyezmény az USA szerint elsősorban nem az élővilág megőrzésére irányul, hanem a biológiai sokféleség használatából fakadó jogokkal és gazdasági haszonnal kapcsolatos érdekek értelmezésére; másrészt az egyezményben körvonalazott pénzügyi eljárások és a biotechnológiai fejlesztésekkel kapcsolatos szabadalmi jogok az amerikai vélemény szerint nem megfelelően kidolgozottak. A Magyar Köztársaság képviselőjében, dr. Göncz Árpád elnök 1992. június 13-án írta alá ezt az egyezményt.

6. A plenáris ülések és a Föld Csúcstalálkozó

A Plenáris üléseket június 3. és 11. között tartották (6 napon, 11 találkozón) és az általános vitában többek között 135 nemzet és 13 ENSZ szervezet képviselői kaptak szót; összesen 204 beszéd hangzott el; az országok képviselőiben a leggyakrabban a környezetért vagy a külügyekért felelős miniszterek mondtak beszédet.

A június 12-én és 13-án tartott csúcstalálkozón az állam- és kormányfők (néhány esetben helyetteseik) mondtak beszédet; összesen 104 nyilatkozat hangzott el. Keresztes K. Sándor, környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter június 9-én (C. melléklet), dr. Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke pedig a Föld Csúcstalálkozó keretében június 13-án mondott beszédet (D. melléklet).

A továbbiakban néhány meghatározó jelentőségű állásfoglalásról teszünk külön említést.

Gro Harlem Brundtland, norvég miniszterelnök. „Becsülettel meg kell mondanunk a világnak, hogy mit értünk el Rióban: eredményeket sok témában, túlságosan is keveset a legtöbb kérdésben és semmit sem néhány területen.” A két fontos egyezmény hatástalan marad, amíg az összes ezekben a témákban meghatározó ország azokat nem írja majd alá, nem ratifikálja és nem hajtja végre a bennük foglalt feladatokat. A Konferencia nem foglalkozott kellő komolysággal olyan rendkívül fontos témákkal, mint az eddigieknél nyitottabb nemzetközi kereskedelem és ennek a különösen a fejlődő országok számára fontos környezeti és a fejlődéssel összefüggő hatásai. Mind Északnak, mind a Dél gazdag országainak meg kell változtatniuk fogyasztási és termelési szokásaikat. A béke fenntartásának, a menekültprobléma megoldásának, a természeti csapások okozta károk enyhítésének mint világméretű gondok megoldásának komoly anyagi terhei vannak. A fenyegető környezeti gondok és a szegénység ügyei összefüggnek, hosszútávúak, előrejelezhetők és elkerülhetetlenek, hacsak nem találunk és nem vezetünk be egy – a közös teherviselést és a közös felelősségvállalást kifejező – új világrendet.

George Bush, az USA elnöke. A környezet - globális, a fejlődés pedig a környezetvédelem motorja. Az USA sokat tett és tesz a környezetvédelem érdekében, például, nagyszabású erdőgazdálkodási programot kezdett. Az USA tudatában van Kelet-Európa környezeti gondjainak is. A gazdasági fejlődés és a környezet összeegyeztethető az USA-ban; e problémák megoldásában kész együttműködni másokkal is. Az USA elnöke az éghajlati egyezményt már aláírta és felhív mindenkit, hogy működjön együtt annak végrehajtásában. Ennek érdekében is az USA meghirdetett egy erdőtelepítési programot, a zöld technológiák fejlesztését, tervezi a Világbank környezetvédelmi alapjához való hozzájárulás növelését (66 %-kal az 1990-eshez képest), elősegíti a környezetvédelmi kutatásokat. Javasolja, hogy az éghajlati egyezmény konkrét feladatainak megtárgyalására 1993. január 1-jére hívják össze a Részes Felek Konferenciáját. A biológiai sokféleségre vonatkozó egyezményről más a véleménye. Az USA védi a biológiai sokféleséget és többet tesz érte, mint amit az egyezmény

előír, de többek között az egyezmény nem működőképes pénzügyi feltételei miatt nem írja alá azt. Végül hangsúlyozza a környezet és a fejlődés kapcsolatát: „a fejlődés fenntarthatósága érdekében védeni kell a környezetet, a környezet fenntarthatósága érdekében pedig fejlődünk (fejlesztünk) kell”.

Martin Holdgate, a Nemzetközi Természetvédelmi Unió (IUCN) főigazgatója. A Konferencia csak részlegesen foglalkozott a „túlzott fogyasztásnak”, a szegénységnek, az erőforrások kimerülésének és a gazdasági egyenlőtlenségnek a problémáival, amelyek a legfőbb akadályai annak, hogy milliók számára feloldható legyen a szegénység gondja. Az IUCN üdvözli a Biológiai Sokféleség Egyezményét és felajánlja egyedülálló tapasztalatait és ismereteit ahhoz, hogy ennek végrehajtása sikeres legyen. A továbbiakban figyelembe kell venni, hogy a kormányzatokon kívülálló, de azokkal kapcsolatban álló szervezetek értékes és hatékony módon működhetnek közre a megállapodások végrehajtásában.

R. F. M. Lubbers, holland miniszterelnök. A vizsgált kérdések rendkívül bonyolultak, de az a cél, hogy a fenntarthatóságot állítsuk a további fejlődés középpontjába. Ehhez alapvető fontosságú, hogy a pénzügyi kérdéseket megoldjuk, bár ez rendkívül kényes probléma a fejlett országok és azok politikai vezetői számára. Hollandia amellett, hogy már jelenleg is nemzeti jövedelmének 0,7 %-át meghaladó mértékben nyújt fejlesztési támogatást, új pénzügyi forrásokat fog megnyitni, amelyek elérhetik a nemzeti jövedelmének újabb 0,1 %-át ezzel elősegítve a globális környezeti megállapodások végrehajtását. A fenntartható fejlődés szellemében ki kell terjeszteni az ENSZ hatáskörét: a nemzetközi biztonság mellett foglalkozni kell a nemzetközi gazdasági és ökológiai feladatokkal is. Az új típusú együttműködés érdekében Hollandia, Costa Rica és Bhután megállapodást kötött a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos közös vizsgálatra. 1989-ben a holland politika központjába állították a fenntartható fejlődést: ennek érdekében foglalkoznak a fogyasztási szokásokkal, a hulladékkezeléssel, az erőforrások hasznosításának és ezen belül az energiatermelés és felhasználás hatékonyságával. A „szennyező fizet” elvét világméretben is érvényesíteni kell.

Lewis Preston, Világbank. Ma több mint egymilliárd ember él súlyos szegénységben és az elkövetkező negyven évben a világ népessége mintegy négy milliárd fővel fog növekedni, elsősorban a szegény országokban. Szükségleteik fedezésére az élelmiszertermelést meg kell kétszerezni, az ipari termelés és az energiafelhasználás pedig meg fog háromszorozódni. A növekedés a fejlődő országokban ötszörös lesz. Mindez a környezet fokozott terhelésével fog együttjárni. Nyilvánvaló, hogy a fejlődő országoknak meg kell tenniük a szükséges lépéseket az őket fenyegető problémák megoldására. A globális környezeti kérdések megoldása azonban az ipari országok felelőssége, hiszen e gondok nagy részéért ők a felelősek. Az iparosodott országok elérték a jólét egy bizonyos szintjét, olyan technológiákat fejlesztettek ki, amelyek az erőforrások ésszerűbb felhasználásával védik a környezetet. E tudásnak a fejlődő országokkal történő megosztása révén és ezt a szükséges pénzügyi segítséggel is támogatva az iparilag fejlett országok segíthetik a fejlődő országokat is környezeti problémáik megoldásában. A környezet

védelme elsőrendű fontosságú a fejlődés szempontjából is, ugyanakkor fejlődés nélkül a beruházásokhoz szükséges erőforrások sem lesznek elegendők, s a környezetvédelem is lehetetlenné válik. Röviden, a fejlődés elősegítése és a környezet védelme ugyanannak a programnak egymást kiegészítő összetevői. A szegénység legyőzéséhez mind a kettőre szükség van. A Világbank esetében a szegénység csökkentése terén a célkitűzés továbbra is változatlan. Emellett a Bank gondoskodik arról, hogy a környezetvédelmi megfontolások teljes mértékben integrálódjanak az üzleti tervekbe és a pénzkihelyezői tevékenységbe. A Bank a fejlődő országok csoportjához tartozó tagjai számára segítséget nyújt olyan átfogó környezeti akciótervek kidolgozásához, amelyek lehetővé teszik a „Feladatok a XXI. századra” című dokumentumban foglalt célkitűzések megvalósítását. A világméretű környezeti problémák megoldása azonban további költségeket fog jelenteni és a fő felelősség ebben a vonatkozásban az iparosodott országokra hárul. Az ENSZ Fejlesztési Programja, Környezeti Programja és a Világbank a kormányokkal, a tudomány képviselőivel és más szervezetekkel együttműködve létrehozták a Globális Környezeti Programot, amely felkészült arra, hogy a globális környezet megvédését célzó nemzetközi erőfeszítések sorában élenjáró szerepet játsszon. Eljött az az idő, amikor abba kell hagyni a vitát arról, hogy kit terhel a felelősség a környezet pusztulásáért, ehelyett közös erőfeszítésekre van szükség ahhoz, hogy közös jövőnkert biztosítsuk.

A. V. Rutszkoj, az Orosz Föderáció elnökhelyettese. Az új orosz társadalom az ökológiai kérdések nyilvánosságának időszakában él: tudni kell az igazságot az országban végbement környezetpusztulásról. A fejlődés nem mehet végbe a környezet kárára. Az ökológiai katasztrófák nem ismerik a határokat. Emiatt is folyamatos világméretű környezeti megfigyelésekre van szükség. Lehetővé kell tenni, hogy egy nemzetközi ökológiai jelzőrendszer létesüljön mindenekelőtt az ENSZ közreműködésével. Ezen túlmenően nemzetközi egyezményre van szükség a rendkívüli ökológiai helyzetekben nyújtandó segélyekről, az ökológiai katasztrófák megelőzéséről, az ökológiai technológiák cseréjéről, egy olyan ENSZ-ügynökség megalakításáról, amely a környezetbarát vegyipar fejlesztését segítheti elő.

M. N. Szarif, Pakisztán miniszterelnöke, aki egyúttal a fejlődők (a 77-ek csoportjának) képviselőjeként is mondta el beszédét. A jelenlegi gazdasági és környezeti válság alapvető oka az igazságtalan világgazdasági rend, amely miatt a rendkívüli mértékű egyenlőtlenség kialakult Észak és Dél között. A fenntartható fejlődés korszaka nem vezethet arra, hogy a fejlődő országoknak le kelljen mondaniuk saját fejlődési stratégiájuk megválasztásának jogáról. E választás eredményessége attól függ, hogy a környezeti szempontból is megfelelő technológiákhoz mennyire előnyös feltételekkel juthatnak majd hozzá ezek az országok. A globális problémák között a legsúlyosabb a több mint egymilliárd embert érintő szegénység, amelynek leküzdéséhez az erőforrások igazságos elosztására, a fejlett országokban pedig a fogyasztási szokások megváltozására van szükség. A fejlődő országokban pedig el kell érni, hogy kellő mértékben csökkenjen a népesség-gyarapodás. A megfelelő pénzügyi eszközök biztosítása lényeges feltétele annak, hogy azok a célok elérhetőek legyenek, amelyekben megegyezés született a konferencián.

Cavaco Silva, portugál miniszterelnök, aki egyúttal az Európai Közösség képviselőjében is szólt. A környezetvédelmet nem lehet elkülöníteni a szegénység és az éhezés gyökeres megszüntetésétől. Az Európai Közösség úgy határozott, hogy 4 millió dolláros, új, pótlólagos alapot állít fel a fejlődő országok számára annak érdekében, hogy a „Feladatok a XXI. századra” dokumentumban és a Konferencia más dokumentumaiban foglalt programok gyors megvalósítását lehetővé tegye. A környezetvédelem feladatai csak megfelelő együttműködéssel oldhatók meg. Az Éghajlatváltozási Keretegyezmény jó példát mutat az összes ország közös felelősségvállalására. Az EK fontosnak tartja, hogy ezt az egyezményt a nemzetek minél nagyobb számban írják alá és ratifikálják, valamint azt, hogy az egyezményt megfelelő kiegészítő jegyzőkönyvvel egészítsék ki (a tervek szerint a konkrétabb kötelezettségvállalásokat tartalmazó, az egyezményt majd kiegészítő dokumentumról van szó – a Szerk.). Bár az Egyezmény a Biológiai Sokféleségről nem felel meg az előzetes várakozásoknak, az mégis biztos alapként szolgálhat a jövőbeli feladatokat illetően. Emellett az EK örömmel fogadja az erdőkről szóló alapelvek egyöntetű elfogadását és azt, hogy az elsivatagosodás növekvő veszélye miatt megegyezés született arról is, hogy egy jogilag kötelező érvényű egyezményt kell kidolgozni ebben a témában is.

Klaus Töpfer, a környezet- és természetvédelemért, valamint a nukleáris biztonság ügyéért felelős német miniszter. Ez a Föld Csúcstalálkozó az első világméretű és legmagasabb szintű politikai szintű találkozó azóta, hogy lezárult a világ két politikai tömbre való megosztottságának időszaka. Ez egyben rendkívüli lehetőség arra, hogy a politikai tevékenységek új irányokat vehessenek. Új közös nyelvet kell megtanulni és a közös cselekedetekhez új alapot kell létrehozni. A világ Keletre és Nyugatra való politikai kettéosztottságának befejeztével új szellemi és anyagi erőforrások szabadultak fel, amelyeket arra kell felhasználni, hogy leküzdhetők legyenek a környezet és fejlődés globális problémái, az Észak és Dél között feszülő ellentétek. Emellett arra is fel kell használni ezeket az új erőket, hogy megakadályozható legyen Közép- és Kelet-Európa országainak – másszóval, az átalakuló gazdaságú országoknak – az összeomlása, amelyeket ezek a változások nagymértékben érintettek, és ezáltal meggátolható legyen az, hogy a világ újra destabilizálódjon. Ezeket a problémákat is csak a nemzetközi együttműködés keretében lehet megoldani. Ebben az értelemben együtt kell dolgozni a szolidaritás, a környezetért és a fejlődésért érzett globális felelősség szellemében, és minden lehetségest meg kell tenni ezen a konferencián azért, nehogy egy újabb konfrontáció alakuljon ki Észak és Dél között, a Kelet és Nyugat közötti hidegháború leküzdését követően. E konferencián az emberiség és a természeti környezet közötti hidegháborút kell most legyőzni. Ebben a szellemben Németország aláírja mindkét egyezményt Rióban és felhívja az összes országot arra, hogy írja alá azokat, továbbá szorgalmazza, hogy még a két egyezmény hatálybalépése előtt, azonnal kezdődjön meg az azokban található kötelezettségvállalásoknak a végrehajtása. A bizalomnövelő intézkedésekkel együtt megfelelő változásokra van szükség a termelőként és fogyasztóként való viselkedést illetően is. Iparosodott országgént Németországnak különleges felelőssége van a fenntartható fejlődés elérését célzó erőfeszítésekért. Ez a

konferencia egy olyan dinamikus folyamat kezdete kell hogy legyen, amelyik elvezet a globális és fejlődő együttműködés elmélyítéséhez. Éppen úgy, mint ahogy 1975-ben a helsinki záródokumentum jelképezte a Kelet és Nyugat közötti megosztottság leküzdésének kezdetét, úgy kell most Rióban lefektetni az alapját Észak és Dél, valamint az emberiség és a természeti környezet közötti enyhülés folyamatának. Rió szelleme kell, hogy érvényesüljön az arra irányuló közös tevékenységben, hogy biztosítható legyen a Föld jövője a jelenlegi és az elkövetkező nemzedékek számára.

7. Környezetvédelmi szervezetek világtalálkozója és más rendezvények

A öntevékeny nem-kormányzati szervezetek világtalálkozóját, a „Global Forum”-ot a Konferenciával párhuzamosan Rio de Janeiro Flamengo parkjában rendezték meg, amelyen mintegy 400 ökológiai, környezet- és természetvédelmi, vallási, üzleti, szakmai, tudományos és más szervezet mutatta be tevékenységét, eredményeit és terveit, s amelynek közel tízezer résztvevője és látogatója volt. E nagyszabású rendezvény programjai és a résztvevő szervezetek listája külön – többnyelvű – kötetben jelent meg. A „Global Forum”-on dr. Schmuck Erzsébet képviselte a magyar természetvédőket.

A Fórumon naponta egyidejűleg 25-30 programot tartottak, s ezek témájuk és formájuk szerint is igen változatosak voltak. A Fórum megrendezése egyenes következménye volt az 1990 óta a Konferenciát Előkészítő Bizottság és az Éghajlatváltozási Keretegyezményt előkészítő kormányközi bizottság ülésszakaival párhuzamosan dolgozó nem-kormányzati szervezetek által tartott munkaülések sorának. Ezek a találkozók a szervezetek összehangolt kritikai szempontjait vagy a hivatalos tárgyalásokétól eltérő eredményességű tempóját közvetítették a hivatalos értekezletek felé, a nyomásgyakorlás és lobbizás eszközeivel éltek, folyamatos megfigyelés és értékelés alatt tartva a tárgyalások előrehaladását. Az eközben kialakult kapcsolatok, párbeszéd, információcsere, elemzések és visszajelzések rendszere egyre szakszerűbb és működőképesebb lett – egészen a hivatalos Előkészítő Bizottság záróüléséig. Sajnálatos módon éppen Rióban – részben a két helyszín közötti távolság és elszigeteltség miatt – a két rendezvény között hatékony párbeszéd nem alakulhatott ki, noha a Fórumon műhold segítségével végig követhetők voltak a Konferencia plenáris ülésének eseményei.

A Fórum talán túlságosan is gazdag programja miatt nem volt képes hatékonyan és közvetlenül válaszolni, befolyással lenni az ENSZ-konferencia fejleményeire. A Konferencia munkájában azonban ugyancsak részt vettek nem-kormányzati szervezetek (amelyek listáját szintén külön kiadvány adta közre), s ennek is köszönhetően kialakulhatott a helyszínen egy sajátos intézmény a hivatalos Konferencia keretein belül: a három különböző „típusú” – az ENSZ által meghívott és akkreditált, a nemzeti delegációkban dolgozó és a Fórumról a Konferenciára látogató, öntevékeny nem-kormányzati szervezetek napi értekezlete. Ezekre a gyors helyzetfelmérésekre az volt jellemző, hogy a gazdasági érdekellentétektől kevésbé megosztottan, a méltányosságot jobban szem előtt tartva hívták fel a figyelmet a Konferencia bizottságaiban esetenként nem kellő hangsúllyal képviselt kérdésekre, melyeket azután a nemzeti delegációikhoz visszatérve az egyes független delegátusok továbbíthattak. Az ENSZ-konferencia szabályai és a rendkívüli biztonsági intézkedések miatt a nem-kormányzati szervezeteknek ezúttal csupán a tárgyalások és az elemzések módszereire volt lehetőségük, míg a rájuk egyébként jellemző egyéb vélemény-megjelenítési vagy érdekérvényesítési megoldások használata lehetetlen volt.

Az ENSZ-konferencia kitűnő lehetőséget és nyilvánosságot kínált a környezettel kapcsolatos más nemzetközi vagy nemzeti jelentőségű rendezvények megtartására is. Az alábbiakban néhány olyan eseményt sorolunk fel, amelyet a Konferencia idején tartottak.

1992. május 29. és június 6. között rendezték meg Rio de Janeiroban az ECOTECH elnevezésű nagyszabású nemzetközi szimpóziumot és kiállítást a környezetvédelmi technológiákról. Az eseményt a brazil elnök, Fernando Collor de Mello nyitotta meg és annak alkalmából beszédet mondott Maurice Strong, az UNCED főtitkára. A szimpózium keretében szó volt az ipari szennyezésekről, nemzeti környezetvédelmi programokról, a környezet és az egészség összefüggéseiről, a „tisztta” technológiákról, az űrtechnika szerepéről a környezetvédelemben és sok egyébéről. A rendezvények talán az a legfontosabb „üzenete”, hogy a hatékony környezetvédelemhez fejlett technológia szükséges és egyúttal a technológia fejlesztése és alkalmazása már nemcsak kiegészítő teher, hanem fokozatosan kialakuló, társadalmilag és gazdaságilag is egyre hatékonyabb önálló gazdasági ágazat.

A kiegészítő események sorában az egyik legnépszerűbb volt a „Földi Fogadalom” aláírása: ezt a rövid nyilatkozatot több nyelven egy hatalmas táblán többek között a Konferencia helyszínén állították ki és azt bármely résztvevő vagy látogató kézjegyével láthatta el. A fogadalom szövege: „Felismerve, hogy az embereknek a természetre és egymásra ható tevékenységei egyre több a – szükségletek, a túlélés, valamint a fejlődés biztosításához szükséges – környezetet és az erőforrásokat érintő kár forrása, ezért Én fogadom, hogy legjobb képességeim szerint segítek abban, hogy a Föld egy biztonságos és vendégszerető otthon legyen a jelenlegi és a jövőbeli nemzedékek számára.” A magyar delegáció vezetője, Keresztes K. Sándor környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter is csatlakozott a „Global Forum”-on tett látogatásakor a Földi Fogadalomhoz. Ugyanekkor a „Megbízás a Földi Élet Megmentésére” elnevezésű nemzetközi akció keretében – amely a világ politikusait bizta meg és hatalmazta föl a környezetért való cselekvésre – Vásárhelyi Judit átadta a Független Ökológiai Központ által gyűjtött és a Megbízáshoz való csatlakozást igazoló 2963 aláírást.

A Környezetvédelmi Világnap alkalmából – amelyet évente az 1972. június 5-én megnyitott nevezetes stockholmi környezetvédelmi világkonferencia napján tartanak – (ezúttal tényszerűen 1992. június 6-án) az ENSZ Környezeti Programja tartott ünnepi megemlékezést Rio de Janeiroban. 1972 egyúttal a UNEP megalapításának éve, tehát Rióban ünnepelte 20 éves fennállását ez a szervezet. Az eseményen a Program főigazgatója, dr. Mostafa Tolba és Maurice Strong UNCED-főtitkár mondott beszédet, valamint átadták a UNEP különböző díjait: a „Global 500” díjat, amellyel ebben az évben 74 személy és szervezet példamutató környezetvédelmi tevékenységét ismerték el; a Sasakawa díjat (a kínai környezetvédelmi hivatal vezetőjének, Geping professzornak és az orosz Jurij Izraelnek mint a csernobili katasztrófa egyik kiemelkedő kutatójának); végül Robert Swan, aki gyalogszerrel jutott el a Déli Sarkra átadta a UNEP „Földjáró” díját hat fiatal környezetvédőnek.

Az Éghajlatváltozási Keretegyezmény aláírásra való megnyitása alkalmából, valamint a Konferencia dokumentumaiból és ajánlásaiból fakadó, a légkörrel is kapcsolatos további feladatok egyeztetése céljából a Meteorológiai Világszervezet főtitkára, dr. G. O. P. Obasi ünnepélyes fogadást szervezett a nemzeti meteorológiai szolgálatoktól érkezett delegátusok és tanácsadók számára.

A polgármesterek nemzetközi találkozóját – a nagyvárosok fejlődési és környezetvédelmi feladatainak témakörében – közvetlenül a Konferencia előtt tartották Rio de Janeiróban. 27 világváros képviselői 1992. januárjában Montrealban tartott értekezletükön határozták el, hogy megrendezik a világvárosok negyedik „csúcstalálkozóját” a brazil városban az UNCED időszakában. Ezen az eseményen részt vett dr. Demszky Gábor, Budapest főpolgármestere is.

Az ENSZ-konferencia idején a brazil városban találkoztak a Nemzetközi Napenergia Társaság (ISES) igazgatótanácsának tagjai. E szervezet részletes tudományos anyagot készített a Konferencia számára elsősorban a hosszútávú energetikai problémák elemzésének, az energiatermelés és felhasználás fenntartható lehetőségeinek témaköreiben. Ehhez kapcsolódóan vizsgálták a napenergia, mint az egyik legfontosabb megújuló és tiszta energiaforrás jövőbeli hatásosabb kihasználásának lehetőségeit is. Ezen az eseményen Magyarországról részt vett dr. Imre László, a Budapesti Műszaki Egyetem professzora is, aki tagja az említett igazgatótanácsnak.

Említésre méltó, hogy az ENSZ-konferencia idején alternatív világtalálkozóra is sor került: a Fiatalok az Erdőkért (EYFA) elnevezésű környezetvédelmi szervezet tartott rendezvényt, amelyen a „fenntartható” fogyasztói, környezethasználati körülményeket és követelményeket is hangsúlyozva foglalkoztak a résztvevők a riói konferencián is tárgyalt alapvető kérdésekkel.

8. Következtetések, várható fejlemények és feladatok

A Konferencia jelentősége és várható hatása

A Konferenciáról már előre is és az azóta eltelt rövid időszakban is számos tömör értékelés látott napvilágot: a mértéktartó, a globális, regionális és nemzeti környezeti problémák vizsgálatát és kezelését folyamatában értékelő és a Konferenciát e folyamatban egy állomásnak tekintő vélemények mellett nagyon sok szélsőséges – főként rendkívül negatív – minősítés jelent meg.

A Konferencia korunk legnagyobb problémáját, a szegény országok és a gazdag országok, a fejlődők és a fejlettek közötti gazdasági szakadék áthidalását és ezzel összefüggésben a globális és nemzeti szinten jelentkező környezeti problémák megelőzését, kezelését és az erőforrások racionális hasznosítását tűzte napirendre egy olyan időszakban, amikor a Föld népessége rohamosan növekszik. Ezek a problémák több mint egy évszázad alatt halmozódtak fel és fokozatos megoldásukhoz is hosszú időre, nagy türelemre és céltudatos munkára van szükség.

Tény, hogy a Konferencia nem hozta meg azokat az eredményeket, amelyekben sokan reménykedtek, de az is tény, hogy a Konferencia előkészítése során lefolytatott viták, a közmegegyezéssel megfogalmazott alapelvek, az elfogadott dokumentumok lényegesen közelebb vittek annak megértéséhez, hogy:

- a földi környezet ügyében közös a felelősség;
- a környezet és a fejlődés kérdései sokkal nagyobb mértékben összefüggnek, mint korábban gondoltuk;
- a szegénység leküzdése és a fejlődés csak a környezeti problémák megoldásával együtt, egyszerre képzelhető el, máskülönben Észak és Dél, azaz a fejlettek és fejlődők közötti ellentétek a végletekig fokozódhatnak;
- a nemzetközi környezetvédelmi és tudományos együttműködésnek pedig kiemelkedő jelentősége van a környezeti problémák okainak megértésében és a megfelelő megoldások fellelésében.

Az átalakuló gazdaságú országok sajátos helyzete és érdekei is új módon fogalmazódtak meg a Konferencia anyagaiban: a fejlettekhez közelebb álló, de jelenleg súlyos átmeneti nehézségekkel küszködő gazdasági helyzetük elismerésével, a környezetvédelem terén is az iparilag fejlett országokkal való sokoldalú együttműködési igény hangsúlyozásával és egyúttal részükre – korlátozott pénzügyi lehetőségeik miatt – a fejlődők által igényelt segélyprogramokhoz való önkéntes csatlakozás lehetőségének kimondásával.

Mindezek figyelembevételével az ENSZ-konferencia az eddigi legmagasabb szintű nemzetközi tanácskozás volt és egyúttal hosszútávra is meghatározó jelentőségű esemény az egyre nagyobb kockázatot jelentő globális környezeti problémák megfogalmazásában, az azokkal

is összefüggő fejlődési elvek és feladatok meghatározásában, s e feladatok megoldásának érdekében a nemzetközi együttműködés kiterjesztésében.

A nemzetközi együttműködés új intézményei

Az ENSZ-konferencia dokumentumairól, ajánlásairól – mindenekelőtt a „Feladatok a XXI. századra” című dokumentumban foglalt feladattervek sorsáról – az ENSZ soron következő 47. Közgyűlésének kell döntenie. Az ajánlás szerint ezt az ügyet a Fenntartható Fejlődés Bizottsága gondozná a továbbiakban (Commission on Sustainable Development), amelyet az ENSZ (pontosabban az ECOSOC) keretében hozhatnak létre.

Ezen túlmenően egyetlen konkrétabb témában született ajánlás külön szervezet felállítására a „Feladatok a XXI. századra” 12. fejezetének tárgyalása során: eszerint, egy kormányközi tárgyaló bizottságnak kellene 1994. júniusáig nemzetközi egyezmény tervezetét kidolgoznia az elsivatagosodás és az aszályok kérdéseiről.

A Konferencia idején aláírásra megnyitott két nemzetközi egyezmény – az éghajlatváltozási és a biológiai sokféleségre vonatkozó – akkor lesz hatályos, ha legalább 50 illetve 30 ország ratifikálja. Az átmeneti időszakban a tervezeteket kidolgozó Kormányközi Tárgyaló Bizottságok folytatják a végrehajtás előkészítését, majd azt követően megalakulnak a Részes Felek Konferenciái (Conference of Parties). Néhány fejlett ország delegációja már az UNCED idején olyan javaslatot tett, amely szerint fel kell gyorsítani az Éghajlatváltozási Keretegyezmény végrehajtását, pontosítását tekintettel az üvegház-gázok légköri mennyiségének rohamos növekedésére.

A hazai feladatok

A Konferenciát követően a delegáció képviselőjében a környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter egyrészt beszámolt a kormánynak és a parlament környezetvédelmi bizottságának a Konferencia fontosabb eredményeiről, másrészt – 1992. augusztusában – előterjesztést nyújtott be a kormánynak a világkonferencián való magyar részvételről és a hazai feladatokra vonatkozóan. Ez utóbbi szerint mindenekelőtt a két aláírt nemzetközi egyezmény hazai ratifikálását kell előkészíteni, valamint meg kell alakítani a hazai Környezet és Fejlődés Bizottságot, amely a továbbiakban koordinálja a fenntartható fejlődés feladatait, az ahhoz kapcsolódó társadalmi, gazdasági, környezetpolitikai tevékenységeket a „Feladatok a XXI. századra” című ENSZ dokumentumban foglaltak tekintetbevételével.

A konferencia ajánlásai, nyilatkozatai és az aláírt egyezmények alapján több konkrét hazai feladat is adódik. Az alábbiakban ezek közül csak a legalapvetőbbekre térünk ki röviden. Mindenekelőtt feltehetően a nemzeti és nemzetközi környezetvédelmi feladatok megoldásában, az ezekkel kapcsolatos együttműködésekben sokoldalúan alkalmazhatók lesznek a Riói Nyilatkozatban rögzített alapelvek (E. melléklet). Emiatt célszerű ezen elvek értelmezése, és a hazai gyakorlatban való alkalmazásuk lehetőségeinek feltárása. Ezen elvek

szellemében külön figyelmet kell fordítani többek között arra, hogy a környezetvédelemnek szervesen kell kapcsolódnia a fejlesztési tervekhez és tevékenységekhez, ki kell küszöbölni a termelés és a fogyasztás nem fenntartható módjait, elő kell segíteni az összes érdekelt állampolgár részvételét a környezeti feladatok megoldásában és ehhez nyílt, társadalmilag ellenőrizhető környezetvédelmi politikára, intézményekre, hatékony környezeti jogszabályokra és a szükséges információkhoz való hozzáférés jogára, hatékony módjának bevezetésére van szükség.

Az általános hosszútávú környezetpolitikai feladatok sorában elsősorban az ezredfordulóig terjedő időszak fontosabb környezetvédelmi céljainak kitűzése, illetve az ezredforduló utáni időszakra vonatkozó nemzeti stratégia felvázolása és az ezekhez szükséges feltételek megteremtése szükséges a fenntartható fejlődés követelményeinek figyelembevételével. Ehhez közvetlenül kapcsolódnak a gazdasági fejlődés, a műszaki fejlesztés és különösen az energiaszolgáltatás és felhasználás feladatai. Az elmúlt években növekvő mértékben hódított teret az a felismerés, hogy a gazdasági fejlődés és azon belül az ipar fejlődése elválaszthatatlan a környezeti gondokkal való fokozottabb szembesítéstől. Az ENSZ-konferenciának fontos iparpolitikai következményei is vannak. A konferencián tárgyalt főbb kérdéskörök – például az éghajlatváltozás, az ózonréteg vékonyodása, a biológiai sokféleség vagy az erdők védelme – mindegyike valamilyen formában figyelembeveendő az ipar fejlődésének és további fejlődési irányainak elemzésénél, tervezésénél. A konferencia talán legfontosabb általános jellegű „üzenete” az ipar- és kereskedelempolitikát kidolgozók számára az, hogy a környezetorientációnak mint alapelvnek át kell hatnia az ágazatpolitika egészét. A jelenleg kidolgozás alatt lévő hosszútávú ipari stratégiában a környezetvédelem általában és a konferencia által elfogadott egyezmények konkrétan több módon vehetők figyelembe. A legcélszerűbb az elfogadott környezeti alapelveket magukban a hazai ipari és kereskedelempolitika alapjaiban szerepeltetni. Az éppen elkészült energiapolitikai koncepció már ennél sokkal egyértelműbben van tekintettel a Konferencia dokumentumaira és mindenekelőtt az Éghajlatváltozási Keretegyezményből adódó feltételekre.

Mindezek figyelembevételével kell előkészíteni az Éghajlati Keretegyezmény ratifikálását. Ez az egyezmény több kötelezettséget ró az aláírókra: szó van – az üvegház-gázok kibocsátásával kapcsolatos gazdasági tevékenységeket összesítő és értékelő – országtanulmányok készítésének feladatáról, a témakörrel kapcsolatos megfigyelő rendszerek és tudományos kutatások, valamint a nemzetközi együttműködés segítéséről. Hasonlóképpen meg kell vizsgálni a Biológiai Sokféleség Egyezményének végrehajtásából eredő hazai feladatokat és ezek alapján kell előkészíteni ratifikálását. Mindkét témakörben már a Konferencia előtt részletes szakértői elemzések készültek, amelyek megfelelő kiinduló alapot adnak a további vizsgálatokhoz, illetve majd az egyezményekből következő hazai feladatok pontosabb megfogalmazásához.

A pénzügyi kérdések áthatják az összes riói dokumentumot, s ez mindenekelőtt a fejlődők által igényelt és a fejlettek által legalábbis elvben megajánlott fejlesztési támogatásokra vonatkozik.

A két nemzetközi egyezmény emellett tekintetbe veszi az átalakuló gazdaságú országok sajátos helyzetét is, s ennek megfelelően ezekre az országokra egyelőre nem ír elő kötelező anyagi hozzájárulást. A „Feladatokban” részletezett programok megoldására becsült költségekhez való hazai pénzügyi hozzájárulás ügyét azonban behatóan meg kell vizsgálni. Az ajánlások szerint ennek mértékét az ENSZ korábbi dokumentumai szerint a nemzeti jövedelemre vetítik, azonban a fejlett országokban és újabban már a hazai gyakorlatban is ehelyett a bruttó hazai terméket (GDP) veszik a számítások alapjául és ezt használják a gazdaság teljesítményének alapvető jellemzőjeként. Az ENSZ-konferencia a pénzügyi hozzájárulás mértékére a 0,7 %-os szintet fogadta el ajánlásként, amely elvárt szint a fejlett országoktól, mások számára pedig önkéntesen vállalható. A fejlett országok köre alatt a legfejlettebb piacgazdaságú országokat tömörítő OECD-országokat értve, a hivatalos statisztikák szerint e 24 ország összesített bruttó hazai terméke (GDP) 1989-ben mintegy 15000 milliárd USD volt, tehát ennek 0,7 %-a megközelítően 110 milliárd USD (amit a Konferencia Titkársága által adott és a „Feladatok” keretében elfogadott 125 milliárdos ajánlással lehet egybevetni). Magyarország bruttó hazai összterméke 1991-ben 2310 milliárd Ft, azaz mintegy 30 milliárd USD volt; tehát az ebből számított 0,7 % kereken 200 millió USD-t jelentene. Az ENSZ-konferencia az önkéntesség elvére utaló ajánlásokat tett, tehát jogilag kényszerítő kötelezettségről nincs szó. A korábbi időszakban – hasonló jellegű kérdésekben – hazánk képviselői több fórumon kinyilvánították, hogy Magyarország is nyújt pénzügyi segítséget fejlődő országoknak, ami alatt elsősorban a szocialista vagy szocialista irányzatú országoknak nyújtott segítséget értették. Magyarország pénzügyi szempontból jelentős segítségnyújtásra jelenlegi helyzetében nem képes piacgazdaságra való áttérés átmeneti nehézségei miatt. Külön megvizsgálandó kérdés az, hogy amennyiben bekövetkezik az EK-hoz való csatlakozás, akkor miként változik meg hazánk megítélése az ENSZ konferencián is tárgyalt környezeti és fejlődési kérdéskör nemzetközi vonatkozásait illetően is (beleértve a fejlődőknek nyújtandó támogatásokat).

Az említett konkrét feladatok mellett általában is segíteni kell – a Konferencia ajánlásainak szellemében – az oktatás, a képzés, a tömegtájékoztatás területén is a fenntartható fejlődés, a környezet globális, regionális és helyi kérdéseinek még hatékonyabb figyelembevételét.

A. melléklet

A fontosabb dokumentumok és hivatkozások jegyzéke

- WCED, 1987: *Our Common Future*, World Commission on Environment and Development, Oxford University Press. (Az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottságának a jelentése, amely megjelent magyarul is „Közös Jövőnk” címmel).
- ENSZ Közgyűlési határozatok, 1988, 1989, 1990: ENSZ Konferencia a Környezetről és a Fejlődésről (Resolutions on „United Nations Conference on Environment and Development”). 43/196 (1988. dec. 20.), 44/228 (1989. dec. 22.), 45/211 (1990. december 21.)
- ENSZ Közgyűlési határozatok, 1988, 1989, 1990: A globális éghajlat megóvása a jelen és a jövő nemzedékei számára. (Resolutions on „Protection of global climate for present and future generations of mankind”). 43/53 (1988. dec. 6.), 44/207 (1989. dec. 22.), 45/212 (1990. dec. 21.), 46/169 (1991. dec. 19.)
- UNCED, 1992a: Riói Nyilatkozat a Környezetről és a Fejlődésről (Rio Declaration on Environment and Development)
- UNCED, 1992b: Keretegyezmény az Éghajlatváltozásról (Framework Convention on Climate Change)
- UNCED, 1992c: Egyezmény a Biológiai Sokféleségről (Convention on Biological Diversity)
- UNCED, 1992d: Feladatok a XXI. századra (Agenda-21)
- UNCED, 1992e: Nyilatkozat az erdőkre vonatkozó elvekről (Non-legally binding authoritative statement of principles for a global consensus on the management, conservation and sustainable development of all types of forests)
- Magyar Köztársaság Kormánya, 1991: Nemzeti Beszámoló az Egyesült Nemzetek 1992. évi Környezet és Fejlődés Világkonferenciájára (megjelent angol nyelven is „Hungary's National Report to the UNCED” címmel). Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium, Budapest
- Magyar Tudományos Akadémia, 1991: Az MTA Meteorológiai Tudományos Bizottságának állásfoglalása éghajlatunk jövőjéről. (megjelent angol nyelven is „Statement by the Meteorological Scientific Committee of the Hungarian Academy of Sciences on the future of our climate” címmel). Az MTA Földtudományok Osztálya, Budapest
- Magyar Nemzeti Bizottság, Éghajlati Albizottság, 1991: Az üvegház-gázok antropogén kibocsátásai, azok potenciális globális környezeti következményei, a magyarországi energiatermeléssel és felhasználással kapcsolatos szén-dioxid kibocsátások stabilizálásának lehetősége és az Éghajlati Keretegyezménnyel összefüggő más kérdések (megjelent angol nyelven „The anthropogenic greenhouse gas emissions, their potential global environmental consequences, the possibility of stabilization of the Hungarian energy-related carbon-dioxide emissions and other issues related to the Framework Convention on Climate Change” címmel), Budapest

Magyar Köztársaság Kormánya, 1992: Nyilatkozat az üvegház-gázok kibocsátásairól, az éghajlatváltozásról, a hazai energiafelhasználásból eredő szén-dioxid kibocsátások stabilizálásáról és az Éghajlati Keretegyezményről (a 3153/1992 (IV.16.) kormányhatározat részeként; megjelent angol nyelven is „Declaration of the greenhouse gas emissions, the climate change, the stabilization of carbon-dioxide emissions deriving from the domestic energy consumption and on the Framework Convention on Climate Change” címmel), Budapest

B. melléklet

A Föld Csúcs résztvevői

George Bush	Amerikai Egyesült Államok elnöke
José Eduardo Dos Santos	Angolai Népi Köztársaság elnöke
Carlos Saúl Menem	Argentín Köztársaság elnöke
Rahim Husseinov	Azerbajdzsán Köztársaság miniszterelnöke
Erskine Sandiford	Barbados miniszterelnöke
Jean-Luc Dehaene	Belga Királyság miniszterelnöke
Stanislav S. Shushkevich	Belarusz Köztársaság elnöke
Jelju Jelev	Bolgár Köztársaság elnöke
Jaime Paz Zamora	Bolíviai Köztársaság elnöke
Ketumile Masire	Botswanai Köztársaság elnöke
Fernando Collor	Brazil Államszövetség elnöke
António M. Monteiro	Cape Verde Köztársaság elnöke
Patricio Aylwin Azocar	Chilei Köztársaság elnöke
George Vassiliou	Ciprusi Köztársaság elnöke
Geoffrey Arama Henry	Cook Szigetek miniszterelnöke
Rafael Angel Calderon Fournier	Costa Rica Köztársaság elnöke
Carlos Morales Troncoso	Dominikai Köztársaság alelnöke
Barkat Gourad Hamadou	Dzsibuti Köztársaság miniszterelnöke
John Major	Egyesült Királyság miniszterelnöke
Arnold Rüütel	Észt Köztársaság elnöke
Tamirat Layne	Etiópia miniszterelnöke
Jacques Delors	Európai Közösségek Tanácsának elnöke
Blaise Compaore	Faso elnöke,
	Burkina Faso Köztársaság miniszterelnöke
Mauno Koivisto	Finn Köztársaság elnöke
Francois Mitterrand	Francia Köztársaság elnöke
El Hadj Omar Bongo	Gaboni Köztársaság elnöke
Alhaji Sir Dawda K. Jawara	Gambiai Köztársaság elnöke
Justice D. F. Annan	Ghanai Köztársaság alelnöke
Jorge Antonio Serrano Elias	Guatemalai Köztársaság elnöke
João Bernardo Vieira	Guinea-Bissau Köztársaság elnöke
Lansana Conte	Guineai Köztársaság elnöke
Hugh Desmond Hoyt	Guyanai Köztársaság elnöke
Jean-Bertrand Aristide	Haiti Köztársaság elnöke
R. F. M. Lubbers	Holland Királyság miniszterelnöke
Roberto Martinez Lozano	Hondurasi Köztársaság alelnöke
Franjo Greguric	Horvát Köztársaság miniszterelnöke
P. V. Narasimha Rao	Indiai Köztársaság miniszterelnöke
Soeharto	Indonéz Köztársaság elnöke
Hassan Habibi	Iráni Iszlám Köztársaság első alelnöke
Albert Reynolds	Ír Köztársaság miniszterelnöke
Vigdís Finnbogadóttir	Izland Köztársaság elnöke
Percival James Patterson	Jamaica miniszterelnöke
Abdulaziz Abdulghani	Jemeni Köztársaság alelnöke
Brian Mulroney	Kanada miniszterelnöke
Daniel T. Arap Moi	Kenyai Köztársaság elnöke
Li Peng	Kínai Népköztársaság miniszterelnöke
Teatao Teannaki	Kiribati Köztársaság elnöke

César Gaviria Trujillo	Kolumbiai Köztársaság elnöke
Won-Shik Chung	Koreai Köztársaság miniszterelnöke
André Kolingba	Közép-Afrikai Köztársaság elnöke
Fidel Castro Ruz	Kubai Köztársaság elnöke
Jaber Al-Ahmad Al-Jaber Al-Sabah	Kuvait Állam emíre
Elias Phisoana Ramaema	Lesothói Királyság miniszterelnöke
Anatolijs Gorbunovs	Lett Köztársaság elnöke
Vytautas Landsbergis	Litván Köztársaság elnöke
Jacques Santer	Luxemburgi Nagyhercegség miniszterelnöke
Guy Willy Razanamasy	Madagaszkár Demokratikus Köztársaság miniszterelnöke
Göncz Árpád	Magyar Köztársaság elnöke
Mahathir bin Mohamad	Malaysia miniszterelnöke
Maumoon Abdul Gayoom	Maldív Köztársaság elnöke
Edward Fenech Adami	Máltai Köztársaság miniszterelnöke
Sidi Mohamed	Marokkói Királyság koronás hercege
Amata Kabua	Marshall-szigetek Köztársaságának elnöke
Sidi Mohamed Ould Boubacar	Mauritániai Iszlám Köztársaság miniszterelnöke
Carlos Salinas de Gortari	Mexikói Egyesült Államok elnöke
Bailey Olter	Mikronéziai Szövetségi Államok elnöke
Mircea Snegur	Moldovai Köztársaság elnöke
Rainier III	Monaco hercege
Dashiin Byambasuren	Mongólia miniszterelnöke
Joaquim Alberto Chissano	Mozambik Köztársaság elnöke
Sam Nujoma	Namíbiai Köztársaság elnöke
Bernard Dowiyogo	Nauru Köztársaság elnöke
Helmut Kohl	Német Szövetségi Köztársaság kancellárja
Girija Prasad Koirala	Nepáli Királyság miniszterelnöke
Violeta Barrios de Chamorro	Nicaraguai Köztársaság elnöke
Ibrahim B. Babangida	Nigériai Szövetségi Köztársaság elnöke
Gro Harlem Brundtland	Norvég Királyság miniszterelnöke
Tofilau Eti Alesana	Nyugat-Szamoai Független Állam miniszterelnöke
A. V. Rutszky	Orosz Föderáció elnökhelyettese
Franz Vranitzky	Osztrák Köztársaság szövetségi kancellárja
Levon Ter-Petrossian	Örmény Köztársaság elnöke
Muhammad Nawaz Sharif	Pakisztán Iszlám Köztársaság miniszterelnöke
Wiwa Korowi	Pápua Új-Guinea fő kormányzója
Andrés Rodríguez	Paraguayi Köztársaság elnöke
Fujimori Fujimori	Perui Köztársaság elnöke
Anibal Cavaco Silva	Portugál Köztársaság miniszterelnöke
Ion Iliescu	Román elnöke
Solomon Mamaloni	Salamon-szigetek miniszterelnöke
Miguel Anjos da Cunha Lisboa Trovoada	Sao Tomé és Príncipe Demokratikus Köztársaságának elnöke
Felipe Gonzalez	Spanyol Királyság miniszterelnöke
Rinaldo Ronald Venetiaan	Suriname Köztársaság elnöke
Flavio Cotti	Svájci Államszövetség kancellárja
Obed Dlamini	Szvaziföld Királyság miniszterelnöke
Carl Bildt	Svéd Királyság miniszterelnöke
Abdou Diouf	Szenegál Köztársaság elnöke

Kennedy A. Simmonds	Saint Kitts és Nevis miniszterelnöke
Abdul Halim Khaddam	Szíriai Arab Köztársaság alelnöke
Janez Drnovsek	Szlovén Köztársaság miniszterelnöke
Ali Hassan Mwinyi	Tanzániai Egyesült Köztársaság elnöke
Süleyman Demirel	Török Köztársaság miniszterelnöke
Bikenibeu Paeniu	Tuvalu miniszterelnöke
Yoweri Kaguta Museveni	Ugandai Köztársaság elnöke
Ivan Plioucs	Ukrajna elnökhelyettese
Luis Alberto Lacalle	Uruguay Köztársaság elnöke
Maxime Carlot	Vanuatu Köztársaság miniszterelnöke
Angelo Cardinal Sodano	Vatikán államtitkára
Carlos Andrés Pérez	Venezuelai Köztársaság elnöke
Robert Gabriel Mugabe	Zimbabwe Köztársaság elnöke

C. melléklet

Keresztes K. Sándor,
környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter beszéde
(Rio de Janeiro, 1992. június 9.)

*Elnök Úr, Miniszter Urak, Főtitkár Úr,
Főméltóságok, Hölgyeim és Uraim !*

Mindenek előtt szeretnék melegen gratulálni a konferencia helyszínének kiválasztásához, amely – remélem – garancia munkánk sikeres végzéséhez. Ugyancsak köszönetünket és nagyrabecsülésünket szeretném kifejezni a Brazil Szövetségi Köztársaság kormányának és polgárainak a vendégszeretetért és a konferencia kitűnő munkafeltételeiért, amelyek a gyönyörű környezetben fekvő RioCentro-ban rendelkezésünkre állnak.

Megtiszteltetés számomra, hogy a Magyar Köztársaság Kormánya nevében köszönhetem Önöket ezen a történelmi jelentőségű eseményen, ahol az érintett kormányok, nemzetközi szervezetek és intézmények azzal a szilárd elhatározással vannak jelen, hogy – a ma élő és a jövő nemzedékek érdekében – közös és összehangolt megoldást találjanak a környezetvédelem és fejlődés kérdéseire.

Magyarország kezdettől fogva nagy jelentőséget tulajdonított a globális környezeti problémáknak, valamint ahhoz szorosan kapcsolódóan saját környezeti állapotának, és komoly várakozással tekintett ezen világkonferencia elé. A fejlődéssel összefüggésben foglalkozni a környezeti kérdésekkel, ez óriási lehetőséget és kihívást jelent országom számára, amely a közelmúltban történelmi átalakuláson ment keresztül. Magyarország kezdettől fogva támogatta a Környezet és Fejlődés Világkonferencia előkészítő munkáit, és elfogadta e két fogalom kölcsönös kapcsolatát. Meggyőződésünk, hogy a múlt növekedés-központú fejlődése nem ismétlődő meg. Új megközelítési módokra, új gyakorlati utakra és eszközökre, valamint világméretű együttműködésre van szükségünk ahhoz, hogy vállaljuk ezt a feladatot.

Ez különösen fontos és időszerű a volt szocialista országokban. Az elmúlt két évben gyökeres politikai, társadalmi és gazdasági változások történtek országomban. Megteremtettük a demokráciához szükséges előfeltételeket, a törvényesség rendjét, az emberi jogok érvényesítését, és lefektettük a piacgazdálkodás alapjait. A gazdasági recesszió és az átmenet elkerülhetetlenül kísérő társadalmi konfliktusokon túlmenően szembe kell néznünk az előző rendszer súlyos környezeti örökségével, a technológiai és infrastrukturális elmaradottsággal is.

Az emberiség jövőjével szembeni globális felelősség párosul az emberek jóléte iránt érzett felelősségünkkel. Az új társadalom, az új gazdaság építését és az új környezet létrehozását lehetővé tevő nemzeti konszenzust fenn kell tartani, és figyelembe kell venni, amikor további kötelezettségeket vállalunk terheinkre. Nagy árat kell

fizetnünk környezetünk állapotának javításáért. Ez a nemzeti konszenzus a környezet állapotának javítására és a további károk megakadályozására is vonatkozik, amely így jelentékeny erőt képvisel abban, hogy a környezeti változásokat a gazdasági fejlődés koncepciójába integráljuk, illetve amely segíti az előző évtizedek alapjaiban hibás környezeti politikája által okozott károk orvoslását és biztosítja a fenntartható fejlődés feltételeit. Itt szeretném megismételni a svéd kollegám, Olof Johansson úr előadásában elhangzott gondolatot, amely szerint a háború ellentétes a fenntartható fejlődéssel. Valóban, a Magyarország szomszédságában folyó háború tragikus következményekhez, emberi életek és javak elvesztéséhez, nagy számú otthontalan menekülthöz és szakadatlan környezeti pusztuláshoz vezet. A nemzetközi közösségnek meg kell állítania ezt az értelmetlen háborút.

Mielőbb választ kell találni arra a kulcsfontosságú kérdésre, hogy vajon a gazdasági szerkezetváltást az átmeneti időszakban szükségszerűen környezet-orientált módon kell-e megvalósítani, mivel a környezeti terhek szintjét hosszú távon stabilizálni kell. Ezért tekintélyes támogatást várunk a fejlett országoktól, hogy magas hatékonyságú beruházásokkal segítsék egy környezetbarát gazdasági szerkezet kiépítését.

Hölgyeim és Uraim!

A Magyar Köztársaság Elnöke aláírja ezen a héten az Éghajlati Egyezményt. A Magyar Kormány nyilatkozatot bocsátott ki, amely szerint a fajlagos szén-dioxid kibocsátás hazánkban 2000-ben és azt követően nem fogja meghaladni 1985, 1986 és 1987-es évek átlagos kibocsátási szintjét. A Kormány ugyancsak megerősítette középtávú erdőtelepítési tervét, amely szerint 2000-ig 150 ezer hektár erdősítést tervez. Hosszú távon egymillió hektárról van szó, amely a szén-dioxid kibocsátásnak évi mintegy 7 százalékkal való csökkentését eredményezné.

Magyarország ezt az emisszió-csökkentési kötelezettségvállalását a várható pénzügyi lehetőségeinek és gazdasági fejlődésének figyelembevételével fogalmazta meg. Akkor tudjuk csak végrehajtani e stabilizációt, ha képesek leszünk az energiatakarékos technológiai fejlesztések megvalósítására az iparosodott országokkal való hatékony együttműködés segítségével. Az antropogén üvegház-gáz kibocsátás szempontjából a nemzetgazdaság egyik leglényegesebb összetevője az energia-ágazat. Készül az új energetikai stratégia, amely tartalmazná a környezetbarát energiaellátás és energiafelhasználás elfogadását a gazdaság különböző területein. A leghatékonyabb megoldást többek között az energiahatékonyság javítása és a takarékos energiafelhasználás módszereinek elterjesztése jelenti.

Magyarország aláírja a Biológiai Sokféleségről szóló Egyezményt is. A biológiai sokszínűség megőrzése szintén nagyon fontos számunkra. A Kárpát-medence határzóna, a különböző földrajzi elterjedésű növény- és állatfajok legtávolabbi előfordulási helye. A Kárpát-medence, amelynek közepén Magyarország fekszik, egy speciális génbank és az eurázsiai kontinens migrációs útvonalainak

találkozópontra. A kialakult biológiai sokszínűség, európai viszonylatban viszonylag teljes körűen fennmaradt. Ennek megóvása nem csupán a Kárpát-medence országainak érdeke, hanem az egész északi féltekének is. Megvédése következtetésre az alrégió valamennyi országának feladata.

Teljes mértékben tudatában vagyunk annak, hogy a környezet megvédésében a társadalmi részvétel döntő fontosságú, tekintet nélkül arra, hogy a társadalom gazdag-e vagy sem. Még ha a szennyezés elhárításához szükséges pénzügyi források többnyire hiányoznak is, képesek lehetünk olyan intézkedések meghozatalára, amelyek a további károkat megelőzik. Ez mindenekelőtt feltételezi, hogy az európai normákat tükröző módon fogalmazzuk újra környezetvédelmi jogszabályainkat, illetve, hogy olyan gazdasági ösztönzőket vezessünk be, amelyek erőforrásaink fenntartható használatát biztosítják, beleértve azok ismételt és teljeskörű újrahasznosítását is. Mindezzel megfelelő kereteket kívánunk biztosítani a jövő befektetői számára.

Magyarország most abban a helyzetben van, hogy elkötelezheti magát egy nyílt, társadalmi részvételen alapuló és ellenőrizhető környezetvédelem mellett. Nem beszélhetünk többé országomban környezeti analfabetizmusról. A jobb megértés érdekében azonban a kormány és a társadalom között egy intézményesített kommunikációs kapcsolatot kell kialakítani, olyat amely biztosítja az információkhoz való teljeskörű hozzáférést, valamint a nem-kormányzati szervezetek rendszeres és szabályozott részvételét.

Egy hatékony nemzetközi környezetvédelmi rendszer keretében készek vagyunk megosztani tapasztalatainkat más országokkal. Ha a környezetvédelem reális nemzeti szükségleteit, valamint a globális, regionális és nemzeti prioritásokat figyelembe vevő együttműködési láncolatot alakítanak ki, önkéntesen fogadhatjuk el azon kötelezettségeket, amelyek az itt aláírandó nemzetközi konvenciókból fakadnak.

Meg vagyunk győződve arról, hogy a globális és regionális nemzetközi együttműködés jogi és intézményi rendszerén belül a meglévő mechanizmusok hatékonyságának továbbfejlesztését és javítását kell reális célnak tekintenünk. Mindemellett támogatjuk a Fenntartható Fejlődés Bizottságának létrehozását, amely szerintünk hatékony ENSZ-testület lesz a „Feladatok a XXI. századra” című dokumentumban megfogalmazott teendők végrehajtásának ellenőrzésére, valamint az ENSZ-szervezetek családján belül, a bizottságok közötti koordinációs feladatok ellátására.

Elnök Úr, Tisztelt Küldöttek, Hölgyeim és Uraim !

Az Egyesült Nemzetek Környezet és Fejlődés Konferenciája új fejezetet nyit az emberiség történetében. Ez a konferencia nem zárja le az UNCED folyamatát, hanem egy új kezdetet jelez. Reméljük, hogy a globális kihívásokat regionális szinten is kellő felelősséggel fogják kezelni.

A jövőért érzett felelősségünk teljes vállalásának szimbólumaként, a hivatalos magyar delegációban köztünk van egy tizenhét éves középiskolás diák is, abból a nemzedékből, akiknek segítségére számítunk környezetünk védelmében. Ő nyerte meg a „Gyermek-hangok a Világból”elnevezésű versenyt Magyarországon egy olyan esszével, amely az általunk itt tárgyalt problémáknak a legmélyebb megértését fejezte ki.

Nincs más út, mint a fenntartható fejlődés irányvonalának követése. Mi Magyarországon mindent megteszünk ennek érdekében.

Köszönöm figyelmüket.

D. melléklet

Dr. Göncz Árpádnak,
a Magyar Köztársaság elnökének a beszéde
(Rio de Janeiro, 1992. június 12.)

*Elnök Úr, Főtitkár Úr, Főméltóságok,
Hölgyeim és Uraim !*

Először is engedjék meg, hogy gratuláljak Brazíliának e konferencia megszervezéséért, amelyet a történelem úgy fog számon tartani, mint az ember és a természet közti új kapcsolat kezdetét. A valódi jelentősége ezen konferenciának, hogy amit a generációnk lehetővé tesz, azt valójában csak a jövő generációi értékelhetik.

Megértve a globális környezeti problémák rendkívüli jelentőségét, és felismerve, hogy saját maga is érintve van, Magyarország azzal a határozott hittel készült az Egyesült Nemzetek Környezet és Fejlődés Konferenciájára, hogy e két fogalom, a környezet és a fejlődés közti kapcsolat révén óriási lehetőség és kihívás kínálkozik országom számára is, ahol éppen egy történelmi jelentőségű átalakulási folyamat megy végbe.

Példa nélküli és előre nem látható gyökeres változások történtek az elmúlt két évben a volt kommunista országokban, ahol még nemrég a természet legyőzhetőségéről szóló ideológiát hirdették. Ezek az országok, köztük Magyarország is, most nemcsak a technológiai és infrastrukturális elmaradottság gondjaival, a gazdasági recesszióval és az átalakulási folyamattal kapcsolatosan elkerülhetetlen társadalmi feszültségekkel találták magukat szemben, hanem a korábbi rendszer tragikus környezeti örökségével is. Ezekben az országokban a demokratikus intézményrendszer kialakítása és az ezt követő piacgazdaság kifejlesztése történelmileg egyedülálló, és nem a gazdaságilag fejlett országok konszolidált és szerves fejlődésének egyszerű megismétlése.

Magyarországon teljes a nemzeti egyetértés abban, hogy környezetünk állapotát javítani szükséges, és hogy a további környezetrombolást meg kell akadályozni. Ez biztosítja számunkra az ahhoz szükséges erőt, hogy a környezeti szempontokat érvényesítsük fejlesztési politikánkban, és hogy helyrehozzuk az elmúlt évtizedek alapvetően elhibázott környezetpolitikája által okozott károkat. Filozófiánk visszatükrözi a fenntartható fejlődés, vagyis a környezet és a fejlődés közti teljes harmónia gondolatát.

Magyarország, bár méretét és népességét tekintve kis ország, mégis nagy jelentőséget tulajdonít a globális környezeti problémáknak. Holnap aláírom az Éghajlatváltozási Egyezményt, vállalva azt, hogy a gazdasági tevékenységből eredő szén-dioxid kibocsátás Magyarországon 2000-t követően nem fogja meghaladni az 1985 és 1987 közötti kibocsátás átlagos szintjét. Amint az ország gazdasági teljesítőképessége lehetővé teszi, minden tőlünk telhetőt meg fogunk tenni annak érdekében, hogy tovább csökkentsük ezt a kibocsátási szintet.

A biológiai sokféleség védelme és megőrzése és a Biodiverzitási Egyezmény különösen fontos számunkra. Ezt az Egyezményt is alá fogom írni. A Kárpát-medencén belül Magyarország területe különböző életföldrajzi, növény- és állattani régiókat és alrégiókat foglal magában. Ebből adódik a biológiai sokféleségnek ez a Kelet-Európában egyedülálló, viszonylag sértetlen volta, mely védelmet igényel, és ennek védelmében szólni nemcsak a mi érdekünk, hanem a nemzetközi közösségé is.

A Riói Nyilatkozat és a 21. század teendőivel foglalkozó határozat a hosszútávú nemzetközi politikai és erkölcsi kötelezettségek új dimenzióit nyitják meg. Mi vállaljuk azokból a társadalmi és gazdasági kötelezettségekből a magunk részét, amik bolygónk környezeti pusztulásának elhárításából adódnak, miközben viselnünk kell saját átalakulásunk terheit is. Ezek a feladatok együttesen meghaladják gazdaságunk teherbíró képességét, ezért számítunk a fejlett országok támogatására, hogy megvédjük közös környezetünket. Másrészt, készek vagyunk egy hatékony nemzetközi együttműködés keretében megosztani környezetvédelmi tapasztalatainkat más országokkal. A magyar álláspont szerint a kötelezettségvállalások akkor hajthatók végre, ha a meghatározó globális, regionális és nemzeti szempontokat, valamint mindegyik ország sajátos körülményeit is tekintetbe vesszük.

Ami a nemzetközi együttműködés pénzügyi feltételeit illeti, Magyarország készen áll arra, hogy egy átfogó együttműködési rendszerben részt vegyen, amelynek keretében adunk és kapunk, bár jelenleg mi nem vagyunk abban a helyzetben, hogy többet nyújtsunk annál, mint amennyit kapunk.

Örömmel vennénk a globális és a regionális együttműködés jelenleg létező jogi és intézményi szervezeteinek fejlesztését. Ez lehetővé tenné, hogy a környezeti szempontok hatást gyakoroljanak a gazdasági, társadalmi és tudományos programokra is. Talán mondanom sem kell, hogy országom kész aktív szerepet vállalni ebben. Egyetértünk azzal, hogy szükség van olyan újabb intézményekre, amelyek a riói konferenciából adódó globális és regionális tevékenységeket fogják össze. Megtiszteltetésnek vennénk, ha az Európa környezeti problémáival foglalkozó regionális konferenciát Magyarországon szerveznék meg.

Az ENSZ Környezet és Fejlődés Konferenciája minden bizonnyal új fejezetet nyit az emberiség történetében, és ez egy folyamatnak nem a végét, hanem a kezdetét jelenti. Olyan egyezményekben reménykedem, amelyek szakítanak a környezeti katasztrófák pesszimista szemléletével csakúgy mint a problémák létezését figyelmen kívül hagyó rózsás álmokkal. Bizom benne, hogy a globális kihívásokra regionális szinten is felelősségteljes válaszok születnek. A környezettel harmóniában álló fejlődésnek nincs alternatívája. Közös cselekvésre van szükség.

Köszönöm, Elnök Úr.

E. melléklet

Riói Nyilatkozat a Környezetről és a Fejlődésről

Bevezetés

Az Egyesült Nemzetek Környezet és Fejlődés Konferenciája,

Bezárva találkozóját, amelyet 1992. június 3-14. között Rio de Janeiroban tartott,

Megerősítve a Stockholmban „Az Emberi Környezet” címmel megtartott ENSZ-konferencián 1972. június 16-án elfogadott Nyilatkozatot és törekedve, hogy arra építsen;

Azzal a céllal, hogy egy új és igazságos globális közösséget hozzanak létre az Államok, a társadalmak legfontosabb csoportjai és az emberek közötti együttműködés új szintjeinek megteremtésén keresztül;

Azzal az irányulttsággal, hogy olyan nemzetközi egyezmények készüljenek, melyek mindenki érdekeit tiszteletben tartják és megvédik a globális környezet és fejlesztési rendszerek egységét;

Felismerve, hogy otthonunk a Föld átfogó és sokszorosán összefüggő rendszert alkot,

Kinyilvánítja, hogy:

1. Elv

A fenntartható fejlődés érdekeinek középpontjában az emberek állnak. Ők jogosultak – a természettel összhangban – egészséges és termékeny életre.

2. Elv

Az Egyesült Nemzetek Alapokmányának és a nemzetközi jog elveinek megfelelően az Államok szuverén joga, hogy saját környezeti és fejlesztési politikájukat követve hasznosítsák saját erőforrásaikat, és biztosítsák, hogy a saját fennhatóságuk vagy ellenőrzésük alatt álló tevékenységek ne okozzanak kárt más Államok környezetében vagy a nemzeti fennhatóság határain túli területeken.

3. Elv

A fejlődéshez való jogot úgy kell érvényesíteni, hogy a ma élő és a jövő nemzedékek fejlődési és környezeti szükségletei egyaránt kielégítést nyerjenek.

4. Elv

A fenntartható fejlődés elérése érdekében a környezetvédelemnek a fejlődési folyamat szerves részét kell alkotnia, és nem kezelhető attól elkülönülten.

5. Elv

Valamennyi Államnak és minden embernek együtt kell működnie a szegénység leküzdésének alapvető feladatával kapcsolatban, ami a fenntartható fejlődés elengedhetetlen követelménye ahhoz, hogy csökkenjenek az életszínvonalak közötti egyenlőtlenségek és a világ népeinek többsége jobban kielégíthesse szükségleteit.

6. Elv

Megkülönböztetett fontossággal kell foglalkozni a fejlődő országok, és mindenekelőtt a legkevésbé fejlett és a környezeti hatásokkal szemben leginkább sebezhető országok sajátos helyzetével és szükségleteivel. A környezettel és a fejlődéssel kapcsolatos nemzetközi programoknak egyúttal figyelembe kell venniük minden ország érdekeit és szükségleteit.

7. Elv

Az Államok átfogó közösségi szellemben fognak együttműködni annak érdekében, hogy megőrizzék, megvédjék és helyreállítsák a Föld élővilágának egészségét és egységét. Tekintettel arra, hogy a világméretű környezetpusztulásban eltérő mértékben vettek és vesznek részt, az Államok közös, de megkülönböztetett felelősséget viselnek. A fejlett országok elismerik azt a felelősséget, amit a fenntartható fejlődés elérésére irányuló nemzetközi törekvésekben viselnek, tekintettel azokra a hatásokra, amelyeket társadalmaik a globális környezetre gyakorolnak és azokra a technológiákra és pénzügyi forrásokra, amelyekkel rendelkeznek.

8. Elv

A fenntartható fejlődésnek és minden ember magasabb életszínvonalának az eléréséhez az Államoknak csökkenteniük kell, illetve ki kell küszöbölniük a termelés és a fogyasztás nem fenntartható módjait, és elő kell segíteniük a megfelelő népesedéspolitikát.

9. Elv

Az Államoknak együtt kell működniük abban, hogy erősítsék a fenntartható fejlődéshez szükséges erőforrások belső fejlesztését a tudományos és műszaki eredmények kölcsönös cseréjén keresztül a tudományos ismeretek tökéletesítésével, valamint a technológiák fejlesztésének, alkalmazásának, terjesztésének és átadásának elősegítésével, beleértve az új technológiákat is.

10. Elv

A környezeti ügyeket – a megfelelő szinten – a legjobban az összes érdekelt állampolgár részvételével lehet megoldani. Nemzeti szinten minden egyénnek biztosítani kell a megfelelő hozzáférést a környezetre vonatkozó információkhoz, melyekkel a közhivatalok és a hatóságok rendelkeznek, beleértve az egyes közösségeket érintő veszélyes anyagokra és tevékenységekre vonatkozó információt, továbbá lehetővé kell tenni a döntéshozatali folyamatban való részvételt. Az Államok segítsék elő és bátorítsák a lakosság tudatosságát és részvételét azzal, hogy széles körben hozzáférhetővé teszik az információkat. Hatékony hozzáférést kell biztosítani a bírósági és igazgatási eljárásokhoz, beleértve a jóvátételt és a helyreállítást.

11. Elv

Az Államok iktassanak törvénybe hatékony környezeti jogszabályokat. A környezeti előírások, célkitűzések és értékrendek tükrözzék a megfelelő környezeti és fejlesztési összefüggéseket. Az egyes országokban alkalmazott szabványok esetenként nem felelhetnek meg más országoknak, különösen fejlődő országoknak, és számukra indokolatlan gazdasági és társadalmi költségeket okozhatnak.

12. Elv

Az Államok működjenek együtt egy támogató és nyitott nemzetközi gazdasági rendszer elősegítésében, ami valamennyi országban gazdasági növekedéshez és fenntartható fejlődéshez vezethet, annak érdekében, hogy jobban lehessen megoldani a környezetromlás problémáit. A környezeti célú kereskedelmi-politikai intézkedések nem képezhetnek önkényes vagy indokolatlan megkülönböztetést vagy rejtett korlátozást a nemzetközi kereskedelemben. Kerülni kell azokat az egyoldalú intézkedéseket, amelyek az importáló ország fennhatóságán túlmenően foglalkoznak a környezeti problémákkal. A határokon áttérjedő vagy a globális környezeti problémákkal foglalkozó környezeti intézkedéseknek – amennyire lehetséges – nemzetközi egyetértésen kell alapulniuk.

13. Elv

Az Államok nemzeti törvényeket fognak kidolgozni a szennyezéssel és egyéb környezeti károkkal kapcsolatos felelősségre és az áldozatok kártalanítására. Az Államok hatékonyan és a nagyobb eltökéltséggel ugyancsak együtt fognak működni további nemzetközi jogszabályok kidolgozásában a fennhatóságukon belül eső területeken vagy a fennhatóságukon kívüli, de általuk ellenőrzött területeken folytatott tevékenységek következtében okozott környezeti károk hátrányos hatásaival kapcsolatos felelősségről és kártérítésről.

14. Elv

Az Államoknak hatékonyan együtt kell működniük minden olyan tevékenység és anyag más Államokba történő áttelepítésének és átjuttatásának elutasításában vagy megakadályozásában, amelyek súlyos környezetromlást okozhatnak vagy amelyeket az emberi egészségre ártalmasnak találtak.

15. Elv

A környezet védelme érdekében az Államok, lehetőségeiknek megfelelően, széles körben törekedni fognak az elővigyázatosságra. Ahol súlyos vagy visszafordíthatatlan kár fenyeget, a teljes tudományos bizonyosság hiánya nem használható föl indoklásként a környezetromlást megakadályozó, a hatékonysággal arányos költségekkel járó intézkedések elhalasztására.

16. Elv

A nemzeti hatóságoknak törekedniük kell a környezeti költségek nemzetközi megosztásának és a gazdasági eszközök felhasználásának elősegítésére számításba véve azt a megközelítést, hogy elvben a szennyezőnek kell viselnie a szennyezés költségét, tekintettel a közérdekre és anélkül, hogy a nemzetközi kereskedelmi és befektetési folyamatokat eltorzítanák.

17. Elv

Nemzeti keretekben alkalmazott eljárásként környezeti hatástanulmányokat kell készíteni az olyan javasolt tevékenységekre nézve, melyeknek nagy valószínűséggel jelentős mértékű káros hatása lesz a környezetre és amelyek az illetékes nemzeti hatóságok döntésétől függnnek.

18. Elv

Minden természeti katasztrófáról vagy egyéb veszélyhelyzetről az Államok azonnal értesíteni fogják azokat az Államokat, amelyek környezetében valószínűleg nagyon rövid időn belül károkat okozhatnak az említett helyzetek. A nemzetközi közösség megtesz minden erőfeszítést az ilyen helyzetbe került Államok megsegítésére.

19. Elv

Az Államok előzetes és időbeli értesítést, valamint tárgyszerű információt fognak nyújtani a potenciálisan érintett Államoknak az olyan tevékenységekről, melyeknek jelentős, határokat átlépő káros hatásai lehetnek, s emellett az érintett Államokkal már idejekorán és jóhiszeműen fognak egyeztetni.

20. Elv

A nőknek létfontosságú szerepük van a környezetgazdálkodásban és a fejlődésben. Ezért teljeskörű részvételük lényeges a fenntartható fejlődés eléréséhez.

21. Elv

Mozgósítani kell a világ ifjúságának alkotóerejét, példaképeit és bátorságát egy átfogó közösségi szellem kialakításához, a fenntartható fejlődés és a mindenki számára jobb jövő elérése érdekében.

22. Elv

Az őslakos népeknek és közösségeiknek, s más helyi közösségeknek létfontosságú szerepe van a környezetgazdálkodásban és a fejlődésben ismereteik, hagyományos gyakorlatuk miatt. Az Államoknak el kell ismerniük és kellően támogatniuk kell azonosságtudatukat, kultúrájukat és érdekeiket, továbbá lehetővé kell tenniük hatékony részvételüket a fenntartható fejlődés elérésében.

23. Elv

Meg kell védeni az elnyomás, uralom és megszállás alatt álló népek környezeti és természeti erőforrásait.

24. Elv

A hadviselés eredendően pusztító hatással van a környezetre. Ezért az Államok a fegyveres összetűzések idején tiszteletben fogják tartani a környezet védelméről rendelkező nemzetközi jogot és szükség szerint együtt fognak működni e jog továbbfejlesztésében.

25. Elv

A béke, a fejlődés és a környezetvédelem egymással összefügg és oszthatatlan.

26. Elv

Az Államok a környezettel kapcsolatos minden vitájukat békés úton és megfelelő eszközökkel fogják rendezni az Egyesült Nemzetek Alapokmányának megfelelően.

27. Elv

Az Államok és népek jóhiszeműen és közösségi szellemben fognak együttműködni az ezen nyilatkozatban megtestesült elvek megvalósításában és a nemzetközi jognak a fenntartható fejlődés területén való továbbfejlesztésében.